Ungas Digitala Minnen

ARKI-VERA-ARKI-VUNGA

EN RAPPORT OM ATT BEVARA WEBBASERADE HANDLINGAR

DANIEL BODÉN

Arkiv Sörmland
KULTURRÅDET
Region Sörmland

Foto omslag: Roger Culmsee

Innehåll

Rapport för projektet Ungas Digitala Minnen 2
Bakgrund och återblick 2
Förändrade villkor 3
Behov av nya metoder och en ny attityd 5
Målgruppens kommunikationsvanor 5
Kartläggning av målgruppen 6
Användande av sociala medier 8
Facebook 9
Snapchat 10
Instagram 12
Youtube och bloggar 13
Att bevara webben 14
Nedladdning och export av webbplatser och konton 15
Insamlingens tre grundprinciper 18
Verktyg 21
Att etablera relationer med målgruppen 25
Synliggöra arkivet 26
Regionala arkivpedagogiska fältarbeten 28
Kartläggning av sörmländska bloggar 29
En webbsida för informationsspridning 31
Användadet av agenter 31
Satsningar på långsiktiga arbetspartners 32
Tankar runt nedladdningsprogram 34
Nya behov 35
En inblick i de enskilda arkivens villkor 36
Ett första steg 40
Källor och litteratur 42

Rapport för projektet Ungas Digitala Minnen

Bakgrund och återblick

Projektet, även kallat ”ARKI-VERA-ARKI-VUNGA” har pågått sedan 2016. Först med finansiering från Landstinget Sörmland och från 2017 även finansierat av Kulturrådet.

1900-talet beskrivs ofta som ett århundrade präglat av människors engagemang i förbund, folkrörelser och föreningar. Många av de grundvalar på vilka den moderna (i viss mån korporativistiska) välfärdsstaten vilar, bottnar i människors gemensamma engagemang i sjukkassor, studieförbund, folkrörelser, idrottsföreningar och liknande rörelser som organiserades enligt kollektiva principer.

I takt med att folkrörelsesverige antog fastare och mer etablerade former växte också intresset för att skriva en svensk historia med utgångspunkt i de folkliga rörelsernas och föreningarnas verksamhet. Rörelser och föreningar började också allt mer intressera sig för sin egen historia. Men när man vände sig inåt för att söka i sina urkunder fann man att det ofta inte fanns någon ordning i de handlingar som man producerat genom åren. Arkivhandlingar kunde finnas lite var stans. Gamla fanor kunde återfinnas i någons garage, mötesprotokoll låg och skräpade på vinden och verksamhetsberättelser i bagageluckan på någon bil. Man insåg därför snart att det behövdes säkrare, och med organiserade former för bevarandet av organisationernas handlingar.

Att arrangera arkiv som inte bara var säkra utan också var lätta att söka i krävde resurser, såväl rent fysiska (såsom lokaler), som rent kompetensmässiga, och inte minst ekonomiska. För att skapa en mer överskådlig struktur över befintliga arkivhandlingar bildades nationellt övergripande organisationer som Folkrörelsernas Arkivförbund 1968 (FA), och Näringslivsarkivens förening 1986 (NAF). För att lindra kostnader beslöt sig många föreningar och förbund att gå samman runt arkivfrågor. Ofta delades den nationella arkivverksamheten upp i regioner, där ansvaret för bevarandet av arkivhandlingar från föreningar och företag övertogs av länsarkiven.

De enskilda arkivinstitutionerna blev på det viset ett säkert sätt att lämna avtryck i historien. De blev till platser där föreningar, folkrörelser och företag under ordnade former kunde bevara sina röster för eftervärlden. I föreningsarkiven, finns därför allt från medlemsregister

från idrotts- och intresseföreningar till affischer från folkrörelser bevarade, men även dagböcker och brev från privatpersoner. De bevarade handlingarna talar om etablerandet av landsomfattande folkrörelser, kämpande fackföreningar, kampanjande nykterhetsförbund och om den sportsliga utvecklingen hos lokala idrottsföreningar.

På detta vis bär de enskilda arkivinstitutionerna, vittnesmål om framväxten av det moderna samhället med dess starka civila institutioner. De berättar om ett samhälle präglat av människors förmåga att genom samordning, demokratiskt driva samhället framåt. De fungerar som en minnesbank över det civila samhällets historia.

Förändrade villkor

De enskilda arkivinstitutionerna står dock idag inför en rad utmaningar.[1] Den samhällsmodell som under 1900-talet byggdes upp kring människors medlemskap i organisationer och närvaro vid föreningsträffar, årsmöten etc. har nämligen på senare år börjat ge vika för andra former. I många hänseenden kan man säga att de kollektiva organisationslösningar som präglade 1900-talets folkliga och civila engagemang de senaste decennierna i allmänhet har kommit att ”individualiseras”.

Svenskt föreningsliv har de senaste decennierna befunnit sig i en kris. Intresset för formellt deltagande i föreningar och ideella organisationer har under de senaste trettio åren minskat markant. Kommuner runt om i landet har på senare år rapporterat om en krypande ”föreningsdöd”. Allmänheten, och i synnerhet ungdomarna nobbar de traditionella föreningarna.[2] Likaså har antalet unga som väljer att bli medlemmar i politiska partier och engagera sig i de traditionella folkrörelseorganisationerna minskat[3]

Samtidigt har inte engagemanget försvunnit. Rapporten *Medborgerligt engagemang och föreningsstöd* föreslår istället att det på ett antal punkter väsentligt har förändrats.[4] Det

---

[1] De bakomliggande orsakerna till dessa utmaningar är förstås många och svåra att peka ut, och här är heller inte platsen för att göra en sådan undersökning

[2] *Levnadsförhållanden, Rapport nr 98, Statistiska centralbyrån 2003*, Joachim Vogel Mikael Hjerm Sven-Erik Johansson Föreningslivet i Sverige. https://www.scb.se/statistik/LE/LE0101/2000I02/LE98SA0301_01.pdf 2018-03-12

[3] *Låt fler forma framtiden! Slutbetänkande från Demokratiutredningen*, del B, s. 731, SOU: 2016:5. http://www.regeringen.se/48e909/contentassets/16dfd1fed76e42dd9f40c9229637e44b/lat-fler-forma-framtiden-sou-20165-del-b.pdf

[4] *Medborgerligt engagemang och föreningsstöd, Ett kunskaps- och diskussionsunderlag med fokus på barn och unga* (2017), Kulturförvaltningen Stockholms läns landsting.

engagemang som en gång kanaliserades via sportklubbar och olika intresseföreningar har i många hänseenden kommit att både kommersialiseras och spontaniseras. Med kommersialisering syftar vi på att det engagemang som en gång i tiden ledde ungdomar in i medlemskap hos olika lokala idrottsföreningar gradvis t.ex. kommit att övertas av vinstdrivande aktörer som gyminrättningar o.s.v. Samtidigt har många kommuner sedan början av 2000-talet börjat satsa på så kallad ”spontanidrott”. I hög utsträckning rör det sig då om ”små och flexibla anläggningar i närmiljön, anpassade efter de boendes önskemål och behov”, som Riksidrottsförbundets dåvarande ordförande Gunnar Larsson uttryckte det i en ledarartikel till *Svensk Idrott* 2003.[5]

Det förhåller sig också otvetydigt så att internet och modern kommunikationsteknologi haft betydelse för hur människor organiserar och samordnar sig sinsemellan. Allt fler aspekter av vardagslivet kommuniceras idag genom olika digitala medier. I rapporten *Låt fler forma framtiden! Slutbetänkande från Demokratiutredningen* (2016) kan vi läsa att det medborgerliga engagemanget, även om de traditionella folkrörelseorganisationerna engagerar färre individer är ”alltjämt högt”, men att det ”tar sig nya uttryck genom nätverksbaserade och mer informellt organiserade rörelser.”[6] Människor har så att säga börjat kanalisera sina politiska och gemensamma engagemang med hjälp av digital teknik. Kommersiella, digitala plattformar, så kallade ”sociala medier” har gjort det möjligt att organisera sig kring olika dagsaktuella frågor och intressen under mer spontana och icke-bindande former, med färre förpliktelser och formella åtaganden. Människor kan driva påverkanskampanjer med hjälp av företag som Twitter, Instagram och Facebook. Genom plattformar som Facebook bildar människor informella gemenskaper och kan på kort varsel skapa löst sammansatta nätverk av människor till stöd för dagsaktuella frågor och evenemang, vare sig det gäller manifestationer och demonstrationer eller signerandet av namnlistor och upprop – Allt utan några krav på närvaro vid styrelsemöten, protokollförande och justeringsmän. Man kan

---

http://kultur.sll.se/sites/kultur/files/Rapport%20medborgerligt%20engagemang%20samha%CC%88llsto%CC%88d_170620.pdf 2018-03-12

[5] Larsson, G. (2003). Ledaren: Låt närmiljön bli en idrottsmiljö. *Svensk idrott*, 10, 3

[6] *Låt fler forma framtiden! Slutbetänkande från Demokratiutredningen*, SOU: 2016:5. http://www.regeringen.se/48e909/contentassets/16dfd1fed76e42dd9f40c9229637e44b/lat-fler-forma-framtiden-sou-20165-del-b.pdf

istället säga att foton, hashtag-kedjor, Twitter, bloggar och Facebook-flöden i många hänseenden har ersatt den gamla tidens pappershandlingar.

Behov av nya metoder och en ny attityd

En sådan samhällelig och teknisk omvandling får konsekvenser för såväl föreningarna som deras arkivinstitutioner och reser frågor om hur arkivinstitutionerna i fortsättningen skall kunna verka som en kollektiv minnesbank över det civila samhällets historia. Frågan är hur man som arkivinstitution går tillväga för att samla in de digitala handlingar som produceras i vår fortlöpande samtid. Samtiden ställer nya krav på hur handlingar samlas in och bevaras. Den ställer krav på de metoder som arkivet använder sig av, men också på hur etablerade arkivinstitutioner förhåller sig till sina befintliga och potentiella arkivbildare. Emedan mycket – det mesta – i samtiden sker utanför de traditionella arkivbildarnas protokoll och handlingar måste arkivinstitutionerna bli mer utåtriktade och uppsökande. Här är det därför inte otänkbart att arkiven måste ge sig ut på ”fältarbete” för att finna nya arkivbildare och hämta inspiration från näraliggande kulturarvsområden som exempelvis museisektorn.

Målgruppens kommunikationsvanor

Det tar ofta tid innan vuxenvärlden får upp ögonen för de förändringar som sker i ungdomarnas ständigt flyktiga tillvaro. Därför blir det inte sällan lite taffligt trevande när vuxenvärlden bestämmer sig för att uppmärksamma trender och beteenden bland ungdomar. Eftersom ungdomslivet för många präglas av ett ängsligt sökande i ett snabbt föränderligt landskap är det vid det laget då vuxna får upp ögonen för vad som rör sig i deras liv ofta redan ”för sent”. Vuxenvärldens inspel tycks därför i ungdomens ögon oundvikligt förete sig som löjligt passé (Ibland kan de till och med vara själva orsaken till att samlingsplatser överges). Dagsländor plockas upp som betydelsebärande när de sedan länge blivit mossiga. För att i den mån det är möjligt undvika detta är det viktigt att den bevarande arkivinstitutionen så att säga håller sig i rörelse och uppdaterar sig om de potentiella arkivbildarnas beteenden och vanor.

Först måste vi ha klart för oss hur målgruppen de facto kommunicerar. Vi måste studera de vanor och beteenden som präglar deras användande av olika kommunikationskanaler. Vissa målgrupper kanske föredrar att kommunicera via e-post, medan andra med SMS, eller via olika sociala medieplattformar som Facebook, Instagram eller Twitter. Här kan det såklart

spela roll vilken ålder som den tänkta målgruppen är och vilka olika kommunikationsformer som de är vana vid, men det kan också spela roll om det rör sig om ett företag, en privatperson eller en förening. För vissa unga entreprenörer har till exempel plattformar som Instagram visat sig betydelsefulla för att nå ut och skapa attraktiva varumärken. Då spelar det inte bara roll vilket medium man själv föredrar att kommunicera genom, utan också vilket medium, eller för den delen det bild/språk som den tänkta mottagaren av själva marknadsföringen föredrar. Andra, som till exempel olika opinionsbildare och politiska aktörer kanske föredrar mer kortfattade och koncisa meddelanden via Twitter, där länkar, åsikter och kommentarer kan få snabb och omedelbar spridning.

Sammantaget kan man dock konstatera att det är väldigt få människor, företag eller föreningar som uteslutande använder sig av en enda kommunikationskanal. Ofta tar individer, företag och föreningar regelbunden hjälp av flera olika verktyg för att komma i kontakt och hålla kontakt med sina respondenter. I olika studier, bland annat i den förstudie som utfördes inför detta projekt framgår att ungdomars vardagsliv genomsyras av deras närvaro på en mångfald av olika plattformar som Instagram, Snapchat, Facebook och Twitter etc., som tillsammans utgör integrerade delar i den helhet som utgör ungdomarnas livsvärldar. Denna insikt är som vi ser det av stor vikt. Här gäller det därför att arkivet själv schematiskt kartlägger sin tänkta målgrupps samlade medieanvändande. Risken är annars att formatet eller mediet styr insamlingen, det vill säga att man behandlar de olika plattformarna som separata, snarare än integrerade delar i den helhet som utgör målgruppens livsvärld.

Kartläggning av målgruppen

Inom ramen för projektet Ungas Digitala Minnen genomförde vi bland annat en enkätundersökning för att få en bild över ungdomars sociala medieanvändande. Även en dagboksuppgift skickades ut där ungdomar i åldern 18-25 ombads att kartlägga vilka sociala medier de regelbundet använde, hur ofta de besökte dem och vad de gjorde vid dessa tillfällen. Därtill upprättade vi också en referensgrupp av studenter i syftet att hålla oss á jour om att de satsningar som gjordes inom projektet svarade mot och var relevanta i förhållande till ungdomars kommunikationsvanor. Det samlade resultatet visade en slående samstämmighet med undersökningen *Svenskarna och Sociala Medier*, som årligen utförs av IiS

(Internetstiftelsen i Sverige) och som bygger på ett betydligt större statistiskt underlag. Vi kommer därför här att ägna lite större uppmärksamhet åt just den.

Rapporten *Svenskarna och Sociala Medier 2016* visar att ungdomarna var flitiga användare av sociala medier. I snitt använde ungdomar mellan 16 och 25 år sociala medier omkring 10 procent av sin vakna tid. Det innebär att åldersgruppen i tillägnade de sociala medierna 10,9 timmar i veckan. De unga kvinnorna var flitigast. De använde sociala medier i genomsnitt 12,1 timmar per vecka, medan de yngre männen använde sociala medier i genomsnitt 9,7 timmar per vecka.[7]

Här kan vår egen förstudie emellertid bli ett komplement. De dagböcker och frågelistsvar som vi samlade in visar nämligen att den tid som målgruppen ägnar åt sociala medier är splittrad och fragmentarisk. Ingen sitter förstås 12 timmar i sträck, utan denna tid måste ses som uppdelad i många kortare och längre episoder.

Hur ofta ungdomarna är ute på sociala medier skiljer sig åt mellan olika individer. I frågelistsvararen skattade vissa ungdomar att de gick in och ut i en mångfald av olika sociala medier under dagens lopp. Vissa svarade att det rörde sig om tio gånger per dag, medan andra uppgav att det var tio gånger per media. Några svarade tjugo till trettio gånger på en dag medan en del svarade att de använde sociala medier hela tiden, som ”när jag inte sover”. Några deltagare menade att det efter över hundra delningar på Snapchat blev svårt att överhuvud taget hålla räkningen.

Såväl vår egen förstudie som IIS:s studie visade att de tillfrågade ungdomarna i första hand använde sig av Instagram, Snapchat och Facebook. I åldersgruppen 16-25 år var Facebook det populäraste sociala mediet. På delad andraplats kommer Instagram och Snapchat med omkring 75 procents användande och Instagram med omkring 71 procent. Därtill bör nämnas att också andra sociala medier som Youtube och olika bloggar förekommer i svaren.

IIS:s studie illustrerar tydligt hur och i vilken utsträckning människor använder sig av olika sociala media. Den är kvantitativ och inte kvalitativ. Vad den därför inte berör är frågan vad

[7] *Iis, Svenskarna och sociala medier 2016.*
https://www.iis.se/docs/Svenskarna_och_sociala_medier_2016.pdf Besökt 2018-02-22

som gör vissa medier mer populära än andra och varför olika individer eller grupper föredrar dem. Här kan vår förstudie, som hade mer kvalitativa förtecken, visa sig hjälpsam.

I intervjuerna framkommer det t.ex. att de tillfrågade ungdomarna använder sociala medier för att de genom dessa kan ”hålla kontakten med vänner” (även de som de inte träffar så ofta) och för att de är nyfikna på att se vad andra gör. Andra orsaker som nämns är att det är ett ”roligt” tidsfördriv. Allt detta kan beskrivas som de sociala mediernas positiva *dragkrafter*, det vill säga attraktiva egenskaper som drog användarna till det sociala mediet.

Men ungdomarna agerade inte var för sig i något socialt vakuum. Valet av socialt medium präglades ofta av vilka media som vännerna använde. Några uppgav att de kände sig beroende av att hålla sig uppdaterad och se vad som hänt. Vissa menade på detta vis att de fann det svårt att avstå från att delta i vissa sociala medier eftersom de befarade att det skulle innebära ett utanförskap. Ett begrepp som beskriver detta förhållande är det engelska begreppet ”Fomo” = Fear of missing out, som beskriver den rädsla många deltagare berättade om. Svaren antyder på detta vis också att det fanns externa, negativa *drivkrafter* som pressade och drev ungdomarna att gå med.

Användande av sociala medier

Innan vi går vidare med att titta på hur vår målgrupp faktiskt använde sig av de olika sociala medierna bör vi kommentera att också användandet av de olika plattformarna präglas av användarnas bevekelsegrunder. Därtill påverkas den kommunikation som sker på de olika plattformarna av mediets form. Bilder som skickas i appen Snapchat förstörs t.ex. efter några sekunder medan bilder som läggs upp på Facebook och Instagram ligger kvar. Kommunikationen på Snapchat skiljer sig därför t.ex. från den på Facebook beroende på vem människor kommunicerar med och i vilken roll de interagerar. Människor använder sig av de olika plattformarna på olika sätt, beroende på om de t.ex. agerar som företagare, föreningsmedlemmar eller privatpersoner. Medan ett medium används för att posta fina, estetiskt tilltalade bilder används ett annat, för foton av mer vardaglig och personlig art. Medan de kommunicerar på ett sätt på Snapchat med de närmsta vännerna, aktar de sig för att skriva något som kan uppfattas som opassande på Facebook då där också finns släktingar, föräldrar, chefer, kunder och anhöriga.

Facebook

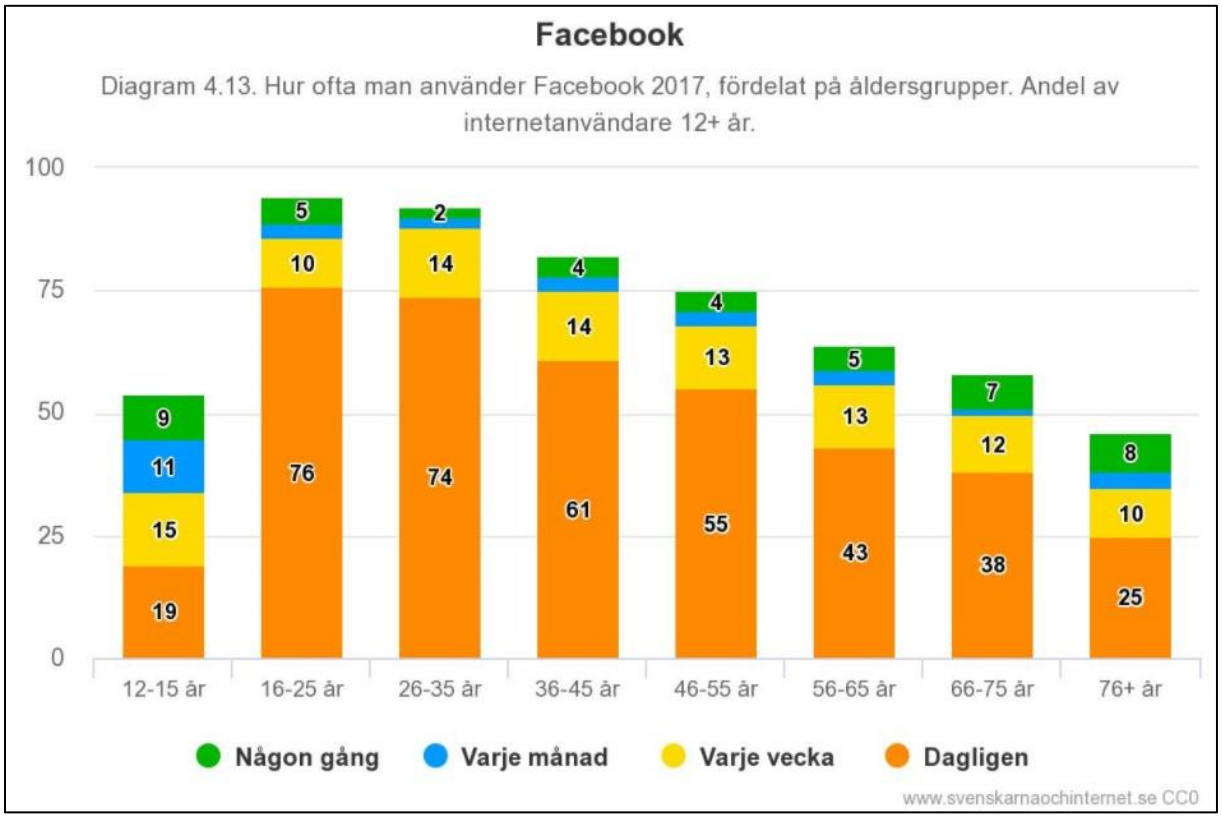

(Svenskarna och Internet 2017)

Som ett väletablerat medium med mer än tio år bakom sig var Facebook för många tillfrågade ungdomar det första sociala medium som de kommit i kontakt med. I flera fall hade ungdomarna kommit i kontakt med mediet genom sina föräldrar. Till en början hade det varit de olika spel och tidsfördriv som erbjöds på Facebook som lockade, men med tiden hade användandet blivit lite mer instrumentellt.

Eftersom användningen av Facebook är mycket utbredd uppfattas plattformen som en plats där företag och föreningar, genom sina medlemmars sociala nätverk snabbt och enkelt kan nå ut till potentiella kunder eller medlemmar, sympatisörer etc.[8] Unga företagare och gruppadministratörer uppgav att de bland annat använde Facebook för att göra egna sidor genom vilka de kunde kommunicera med kunder, lägga upp erbjudanden, information, tider och chatta med kunder och medarbetare. I ett fall användes Facebook-applikationen Messenger för att lägga arbetsscheman. På företagets Facebooksida lade man regelbundet ut bilder från olika mässor och evenemang som de deltog i och skickade inbjudningar till event

[8] Se t.ex. rapporten *Svenskarna och Sociala Medier 2016*

de anordnade, där deltagare kunde anmäla sitt deltagande. I vissa fall användes företagssidan även som det gränssnitt genom vilket man bedrev försäljning av olika produkter. På detta vis blev sidan dels en kommunikationskanal utåt, till kunder, men också en kanal genom vilken man kunde kommunicera med sina egna medlemmar, medarbetare etc. De fördelar som uttrycks med att använda Facebook i företaget är att det är lätt att använda som företagsgrupp då alla kan vara administratörer. Liknande förhållningssätt kan antas gälla inom de olika intressegrupperingar och föreningsliknande sammanslutningar som blommat upp på plattformen. Att den utåtriktade kommunikationen i grunden byggde på befintliga personliga sociala nätverk ansågs som en styrka då potentiella medlemmar och kunder då genom sin personliga anknytning till företaget, föreningen eller den produkt eller idé som man försökte saluföra.

Här bör dock även nämnas att Facebook, just genom att det är ett väl etablerat medium som lockar medlemmar ur olika generationer, av vissa ungdomar – i synnerhet de som rör sig i det yngre åldersspannet – uppfattas som ett medium ”för vuxna”. Vissa uppger att de undviker att vara så aktiva i sitt postande av bilder och kommunikation på Facebook eftersom deras föräldrar och andra vuxna anhöriga finns där. Dessutom uppfattas Facebook som ett allt för textbundet medium, medan de yngre generationerna ofta är mer vana vid att kommunicera med bilder. En av de ungdomar vi talat med föreslår att unga kanske därför är mer intresserade av Snapchat och Instagram.

Snapchat

Användandet av Snapchat har vuxit snabbt och har idag blivit ett mycket populärt socialt medium. Snapchat är ett företag och en social medieplattform genom vilket människor chattar med varandra. Skillnaden mot en traditionell chatt är däremot att användaren istället för att skicka textmeddelanden enbart skickar foton tagna med mobilkameran till sina kontakter.

Företaget bakom Snapchat uppger att de har som ambition att ”återuppfinna kameran” för att förbättra människors kommunikation. De menar att Snapchat ”ger människor kraften att uttrycka sig själva, leva i stunden, lära sig mer om världen och ha kul tillsammans”.[9] I praktiken erbjuder Snapchat en digital plattform på vilken användare kan kommunicera

[9] *Snapchat* - https://www.snap.com/sv-SE/ 2018-02-27

med varandra genom att dela ögonblicksbilder som försvinner efter några sekunder. Fotograferande får i ett sådant sammanhang inte i första hand en minnesbärande funktion, utan är i första hand kommunikativt. Till bildfunktionen finns också olika filter som användaren kan applicera på sina bilder för att skoja och leka. Bilderna kommunicerar på ett förhållandevis direkt sätt inte bara vad som händer i de enskilda användarnas liv utan även känslor, attityder etc. på ett sätt som varit svårare med textbaserade media.

I sin marknadsföring uppger företaget att de har 178 miljoner globalt aktiva snapchattare. De uppger att den genomsnittlige Snapchattaren öppnar applikationen minst 25 gånger per dag och att de sammantaget spenderar omkring 30 minuter av varje dag åt Snapchat.[10] I rapporten Svenskarna och Sociala Medier 2016 läser vi att omkring 84 procent av alla tillfrågade ungdomar använder Snapchat.

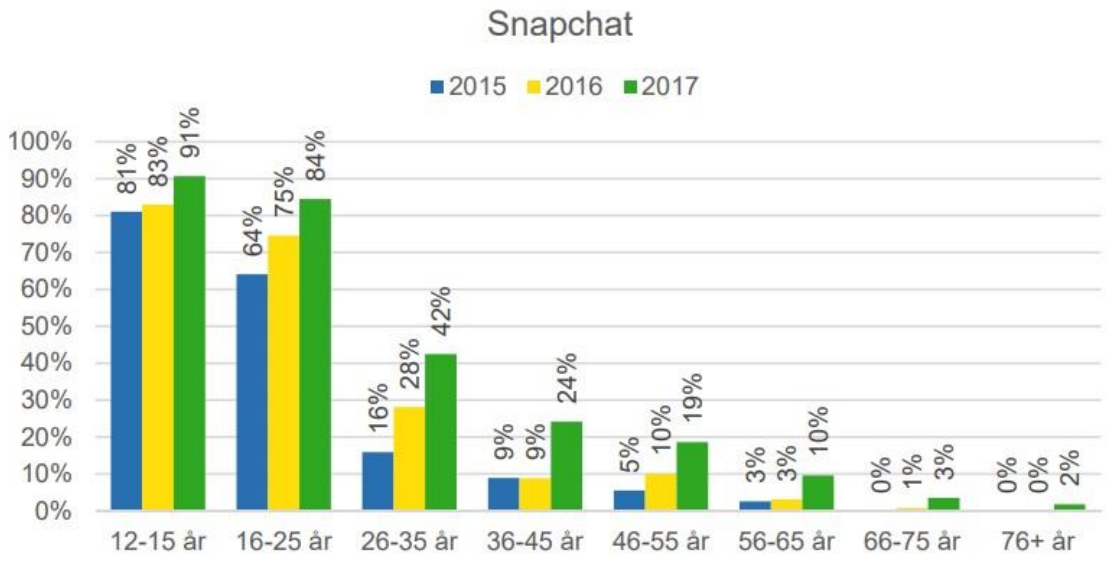

Diagram 4.21 Andel internetanvändare som använder Snapchat fördelat på ålder 2015, 2016 och 2017.

(Svenskarna och Sociala Medier 2017)

Statistiken gjorde sig också synlig i våra egna undersökningar. De ungdomar som figurerade i vår undersökning uppgav samtliga att de använde Snapchat varje dag. Vissa uttryckte stor uppskattning över de filter som kunde appliceras på bilderna som skänkte mycket nöje i hennes användande. Tillsammans såg ungdomarna positivt på att bilderna inte sparas utan försvinner efter några sekunder. Att bilderna inte låg kvar innebar att användarna inte

[10] https://forbusiness.snapchat.com/l/sv-se/ 2018-02-27

upplevde att de behövde vara ”snygga” och att de kunde vara sig själva. En av ungdomarna ställde detta i kontrast till Instagram som hon menade premierade estetiskt tilltalande bilder, varför hon där var mer noga med att bara lägga upp de finaste bilderna och inte kunde vara lika spontan.

Instagram

I likhet med Snapchat är Instagram en gratis mobilapplikation för social delning av foton. Den lanserades 2010 och har sedan dess snabbt etablerat sig som en av de mest använda sociala medieplattformarna. Under 2017 så uppgav 81 procent av de tillfrågade internetanvändarna i Sverige att de använde Instagram.

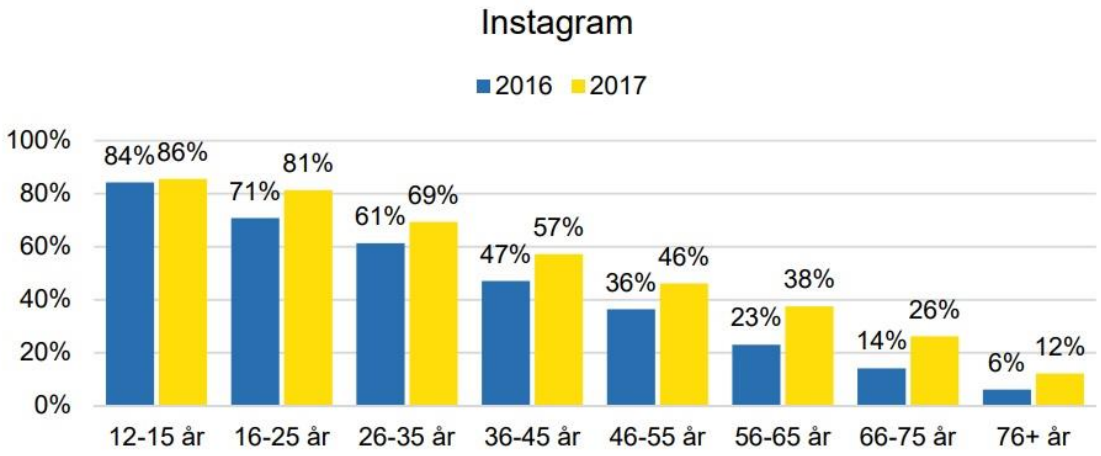

Diagram 4.19 Andel av internetanvändare (12+ år) som använde Instagram 2016 och 2017. Fördelat på ålder.

(Svenskarna och Sociala Medier 2017)

Instagram marknadsförs som en plattform för visuellt berättande för alla. Där figurerar allt från “kändisar, nyhetsinstitutioner och företag, till tonåringar, musiker och alla med en passion för skapande” uppger företaget.[11]

Varje användare har på Instagram, i likhet med Facebook en egen profil där de kan ladda upp bilder som de tagit själva. Plattformen gör det möjligt för alla användare att följa och besöka varandras profiler, titta på bilder och kommentera dessa. Bland de ungdomar som vi tillfrågade framgick uppfattningen att Instagram i första hand var en plattform för att visa

[11] *Instagram* - https://www.instagram.com/about/us/ 2018-02-27

upp användarnas kreativa förmåga att ta fina bilder eller bara att visa upp sig själv, sina saker, resor etc.

Vissa av ungdomarna som drev egna företag såg också Instagram som ett instrument med vars hjälp de kunde marknadsföra sina affärsidéer och produkter och skapa nätverk av nya följare. Instagram sågs då framförallt som ett komplement till Facebook, som oftare användes för att kommunicera mer konkret med enskilda kunder och så vidare.

Eftersom fokus i Instagram ligger på det visuella uppgav två av de tillfrågade i vår studie att Instagram blivit en källa för psykisk stress och ångest. De menade att den front som användarna lägger upp ofta är en konstlad, eller lyckad fasad och att mediet därför leder till en fixering vid prestationer och utseende.

Youtube och bloggar

I och med digitaliseringen har de traditionella mediernas position som marknadsföringskanal förskjutits. För att nå ut till nya kunder har annonsörer börjat söka efter nya sätt att nå ut.[12] En del av deltagarna i förstudien lyfte särskilt betydelsen av Youtubers. Att verka som ambassadör för olika varumärken genom att skriva, eller driva videobloggar och ha egna Youtube-kanaler har för vissa nämligen blivit en ny försörjningsform. Verksamhet av det slaget har till och med fått en egen ”yrkes”-benämning: ”Influencer”.[13] Upprinnelsen till begreppsbildningen är att allt fler företag har sett värdet i att betala bloggare och andra sociala medieprofiler för att nämna och prata om deras produkter. Genom att låta människor med många följare skriva om sig själva i relation till det egna varumärket och de egna produkterna hoppas man kunna skapa närmare relationer till sina potentiella kunder än vad traditionell reklam förmår att göra. Influencern blir som en ambassadör, eller ett språkrör för olika varumärken.

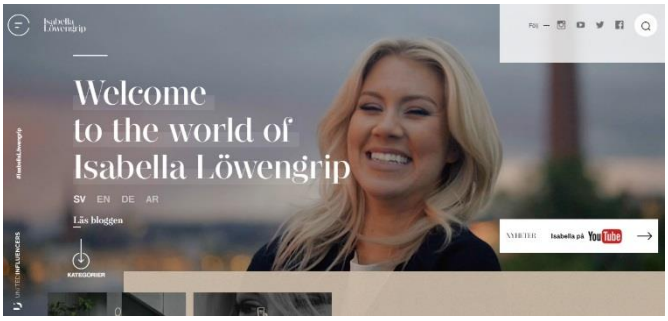

Isabella Löwengrip är en av Sveriges mest berömda ”influencers”. Foto: isabellalowengrip.se

[12] *Tidningen Resumé* - https://www.resume.se/nyheter/artiklar/2018/02/23/helgintervju-linda-palmgren-united-influencers/ 2018-03-12

[13] *Expressen* - https://www.expressen.se/leva-och-bo/nya-heta-jobbet--bli-en-influencer/ 2018-03-12

Alla som bloggar lyckas emellertid inte komma så långt att de kan försörja sig, eller ens tjäna pengar på sitt bloggande. Så gott som samtliga ungdomar som figurerade i vår förstudie hade någon gång startat en blogg för att de inspirerats av andra bloggare men sedan slutat blogga då intresset eller orken avtagit. Några följde ”livsstilsbloggar”, bland andra nämndes t.ex. Blondinbella (sedermera Isabella Löwengrip) och Kenza. Vissa uppgav att de hade ambitionen att skriva i egna bloggar, men att de ännu inte hade funnit rätt bloggkoncept, något som de hoppades skulle utkristallisera sig med tiden, i synnerhet bland dem som såg sig själva som företagare, då de i bloggformatet såg en möjlighet att marknadsföra sig själva och sina affärsidéer.

Att bevara webben

Semestrar, födelsedagar, konserter och andra evenemang producerar kontinuerligt nya digitala minnesmärken. Allt eftersom åren går blir samlingarna av bilder, inlägg och interaktioner på de sociala plattformarna allt större. Ofta har de olika plattformarna egna minnesfunktioner där flödet av inlägg och händelser blir ett slags personlig eller social verksamhetsberättelse. Vissa företag som Facebook och Apple har därför börjat ordna, katalogisera och använda sig av användarnas historia för att genom avancerade algoritmer paketera minnen, lyfta fram jubileer och leverera berättelser om användarnas liv, där fragment av vad de och deras vänner gillat, delat och upplevt lyfts fram. För många har plattformar som Facebook på detta sätt kommit att fungera som automatiserade minnesbanker där de själva inte behöver söka i gamla händelser för att ”minnas” utan istället ”bli påminda” av det sociala mediet, som självmant lyfter fram och påminner sina användare om deras gemensamma minnen och relationer till varandra.[14]

Många av de mest använda sociala medierna har idag blivit mastodontföretag med närmast global dominans. Facebook har sedan det 2006 blev tillgängligt i Sverige fått ett enormt genomslag och används idag av omkring 90 procent av alla svenskar i åldern 16-35. För många yngre användare har Facebook varit en självklar del av hela deras vuxna liv. Likaså gäller för den något yngre plattformen Instagram. Av sådana anledningar finns det bland de tillfrågade en föreställning om att det som läggs ut på sociala medier kommer att ligga kvar

[14] Sauter, Molly. 2017. Instant Recall. How do we remember when apps never forget I: *Real Life*. June 2017

på den plattform där de laddas upp. De olika plattformarna ses i sig själva som historiebanker där minnen kan bevaras.

Detta är emellertid en tämligen naiv inställning till vad som sker på internet. Den som har varit med som användare av sociala medier och sett internet-kulturens utveckling sedan 90-talet kan säkert erinra sig alla de olika plattformar och sajter som under en viss tid verkat som den gängse plattformen för all kommunikation. Aftonbladets chatt, Skunk, Apberget, Lunarstorm och andra olika nätgemenskaper har vid olika tidpunkter fungerat som självklara kanaler. På lunarstorm laddades profiler upp, användarna skrev till varandra, delade bilder och musik, men idag finns så gott som ingenting bevarat. I alla fall inte under några organiserade former. Sociala medier som slutar användas slås ut i konkurrensen med andra och läggs ned. Andra ändrar sina villkor eller överges. I takt med att Facebook ökade i popularitet började användarna att lämna plattformen och med dem började de annonsintäkter på vilka verksamheten drevs att sina och plattformen lades ned. 2011 valde gratistidningen Metro att efter fyra års aktivitet lägga ned den uppskattade Metrobloggen.[15] Bloggportalen räddades under några år av att en ny partner ta över driften,[16] men stängde slutgiltigt ned 2016.[17] De bloggare som låg på portalen ställdes därför inför valet att låta bloggen försvinna, eller spara ned sina inlägg och flytta den till en annan plattform. Hur många som valde att spara ned sina inlägg är oklart, men långt ifrån alla valde att flytta sina inlägg till en ny bloggplattform.

Lärdomen är att sociala medier och deras innehåll följer näringslivets logik. De uppstår och försvinner i takt med att plattformar och företag konkurreras ut, blir olönsamma, lägger ned eller ändrar sina villkor. Resultatet blir att betydelsefulla minnen går förlorade. För att komma till rätta med problemet måste kulturarvsinstitutioner ta ansvar och ett nytt grepp kring sina insamlings- och bevarandestrategier rörande den digitala världen.

Nedladdning och export av webbplatser och konton

Olika kommunikationsformer förutsätter olika metoder och verktyg för nedladdning. SMS, E-post, bloggar, webbsidor Facebook-flöden, Instagramkonto, Twitter-feed, digitala foton

[15] *Dagens Media* - https://www.dagensmedia.se/medier/dagspress/metro-teknik-laggs-ned-6178025 2018-03-21
[16] *Medievärlden* - https://www.medievarlden.se/2011/03/metrobloggen-ar-raddad/ 2018-03-21
[17] *Metro* - https://www.metro.se/artikel/letar-du-efter-metrobloggen-xr 2018-03-21

kräver alla sitt tillvägagångssätt när det kommer till bevarande. För att kunna bevara sådant som ligger på nätet, eller i våra olika apparater måste vi hitta verktyg som gör det möjligt att överföra informationen från en kontext till en annan, till exempel från en hårddisk till en annan, eller från ”nätet” till en hårddisk. Sökandet efter sådana verktyg är inte alltid enkelt. Beroende på vilka format man vill ladda ned och vilka format som man vill spara i så finns det en mängd olika verktyg att tillgå som alla har sina fördelar och nackdelar beträffande vilka krav på mjukvaror och kunskapskrav som de ställer.

De flesta sociala medieplattformar erbjuder sina användare möjligheten att själva exportera och ladda ned de bilder, texter och händelser som de delat med sig av. Facebook gör det (för närvarande) möjligt för sina användare att exportera och ladda ned alla de bilder och inlägg som man delat. Bloggportaler som Wordpress likaså. Att ladda ned och spara vad man lagt upp på sin blogg eller på sin Facebook-sida är ganska enkelt. Det enda som krävs är att användaren har inloggningsuppgifterna till det konto vars historik ska sparas och tillträde till den mejladress som kontot är kopplat till. När användaren exporterar sin historik skickas nämligen en länk till den registrerade mejladressen genom vilken en komprimerad mapp kan laddas ned på hårddisken.

Beroende på vilket socialt medium användaren exporterar ifrån kommer den mapp som laddas ned till hårddisken innehålla olika filtyper. Den som till exempel exporterar sin Wordpress-sida kommer i mappen att finna en XML-fil. XML står för ”Extensible Markup Language” och är ett språk som visar hur en sida har varit uppbyggd, vilka element den innehållit för att man sedan ska kunna återskapa dem. Det innebär att den fil som sparas ned på datorn inte omedelbart kan öppnas upp och visas. Om man klickar på själva XML-filen så får man istället för en bild av hur sidan sett ut läsa hur den varit uppbyggd och kodad. För att kunna återskapa den sparade sidan visuellt måste man därför använda sig av en programvara som kan läsa koden och återskapa den sparade sajten.

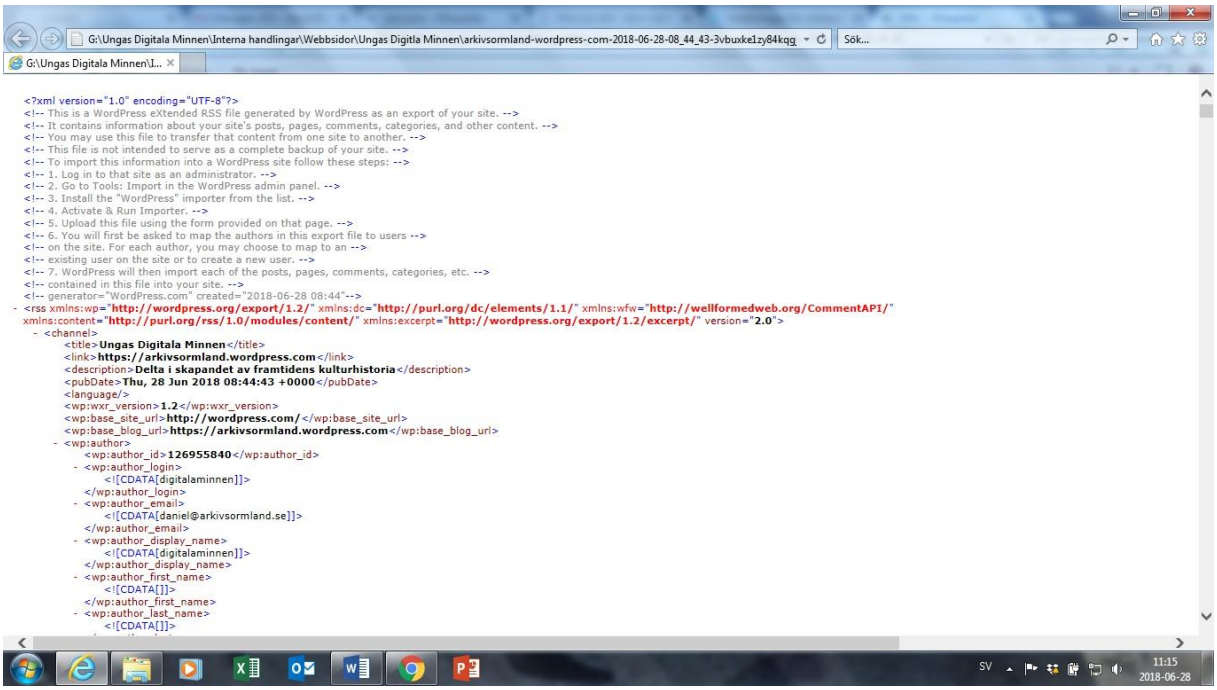

Exempel på hur en XML-fil ser ut. För att kunna återskapa en webbsida visuellt krävs ytterligare program som kan läsa koden och återskapa sidan så som den såg ut.

Den som å andra sidan exporterar och laddar ned en mapp från Facebook kommer att finna alla de texter, inlägg, bilder och videos som hen laddat upp på sin sida. I mappen ligger bilder, texter och filmer prydligt ordnat. Problemet är här just det, att de uppladdade objekten sparas som separata filer.
Bilder ligger för sig, videor i en annan mapp och texter och kommentarer i ytterligare en.

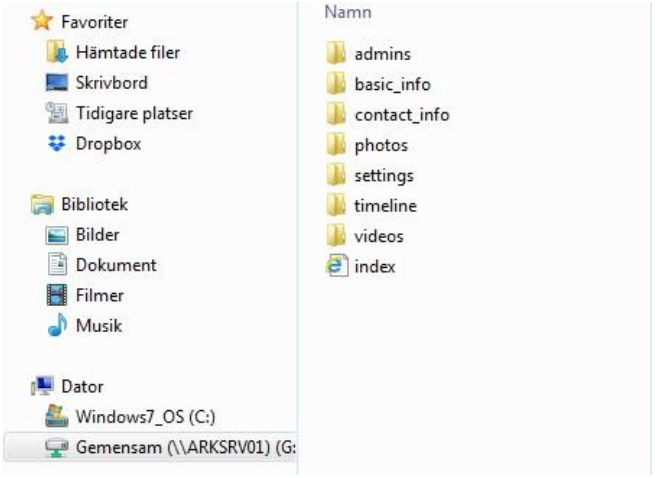

I den nedladdade mappen finns Facebook-sidans olika element sparade separat.

I likhet med XML-filen innebär detta svårigheter för den som i efterhand vill titta på hur en person eller förenings Facebook-sida sett ut vid ett givet tillfälle. Vad man kan göra är att titta på de olika objekten för sig. Bilden av själva sidan blir på detta vis väldigt fragmenterad och det blir omöjligt att som användare få en uppfattning om hur de olika objekten – texterna, bilderna etc. – förhöll sig till varandra.

Insamlingens tre grundprinciper

Digitalt bevarande kräver att arkivinstitutionen gör en grundlig analys av vad det bör spara; vilka egenskaper, vilken information, vilket innehåll och vilka former som den bedömer vara viktiga att bevara. Frågor som arkivinstitutionen bör ställa sig är till exempel vad som är syftet med informationen, hur mycket av informationen som ska bevaras och vilken kvalitet den bör ha. Man bör också som arkivinstitution ställa frågor om huruvida den information som man vill bevara är maskinberoende och programberoende, eller om det finns några andra omständigheter som påverkar hur betraktaren kan tillägna sig informationen. Därtill kommer frågan om hur länge man avser att informationen skall bevaras och vilka former av informationsförlust man kan tänka sig att tolerera i processen.[18]

Det finns en hel del råd som man som arkivinstitution bör förhålla sig till när man tar sig för att satsa på digitalt långtidsbevarande. Det finns t.ex. en rad olika svenska och internationella institutioner som bistår och ger råd till mindre aktörer, så som Digisam och Riksarkivet. Dessa institutioner riktar sig dock i första hand till olika statliga myndigheter, kommunala arkiv etc. De råd som ges är därför antingen väldigt allmänna eller utformade för att svara mot de behov och problem som gäller för offentliga aktörer, vars handlingar omfattas av offentlighetsprincipen. De är sällan anpassade efter de specifika villkor och behov som råden inom den enskilda arkivsektorn. I vårt arbete med digitalt bevarande har vi därför utvecklat en modell som fungerar för oss.

Utgångspunkten för vår modell är i första hand tre olika problemområden som gradvis har utkristalliserat sig under arbetets gång: *1) Format 2) Innehåll och 3) Kunskap.* Med utgångspunkt i dessa problemområden har vi därefter kommit fram till tre grundprinciper, som därefter ledsagat vårt fortlöpande arbete.

1) Format: Digitala format kräver andra bevarandeformer än papper, som sparas genom att slås om med fascikelomslag och läggas i en arkivbox. Digitala format kräver att det finns såväl hårdvaror som mjukvaruprogram som förmår att läsa de filer som har sparats. Här kan den tekniska utvecklingen inom digitalisering och databehandling bli ett seriöst problem. I takt med framväxten av nya enheter, operativsystem och mjukvaruprogram så byts också våra standardformat ut och tas ur bruk.

[18] *Riksarkivet* - https://riksarkivet.se/medium-och-formatval 2018-07-02

Många datorer saknar idag de diskettstationer som för tjugo år sedan var en fastställd norm och nya operativsystem gör det svårt att arbeta med gamla mjukvaror. De nya mjukvaruprogram som dyker upp på marknaden kan därtill ha svårt att läsa gamla filformat som producerats av deras förlagor. Det innebär att filformat som idag betraktas som standard imorgon kan vara svåra att läsa och öppna.

Det digitala bevarandet ställer därför stora krav på hur och i vilka filformat som digitala handlingar kommer in till arkivet. Den som sparar ned filer och avser att bevara dem för lång framtid måste därför försöka se till att de format som kommer in och sparas är så beständiga som möjligt.

För detta ändamål har Riksarkivet tagit fram ett antal allmänna kriterier för val av format.[19] De rekommenderar till exempel att sparandeformaten följer en öppen standard, dvs att de är leverantörsoberoende och fria från kryptering och kopieringsskydd samt att de är vanligt förekommande bland organisationer i Sverige. Enligt rekommendationerna bör de också om möjligt vara icke-destruktivt komprimerade eller så lite komprimerade som möjligt.

2) Innehåll: Att filer sparas separat, som jag nämnde angående exporten av sajter och konton, eller att en sida sparas som kod är i sig inte något problem. Det beror på vilken typ av information man som minnesinstitution anser vara relevant att bevara för framtiden. Här blir det viktigt att komma ihåg att Riksarkivets rekommendationer i första hand är utformade för institutioner som stads- och landstingsarkiv som arbetar med bevarandet av myndigheters offentliga handlingar. Råden kring sparandet av webbplatser kretsar därför kring olika mjukvaror och program som skrapar ned all befintlig information om en webbplats, så som hur den är kodad, vilka länkstrukturer som finns etc. Sådana processer är ofta komplexa och när en sida laddats ned kräver det dessutom särskilda program för att sedan öppna upp och återskapa sidorna för den som vill titta på dem.

För ett arkiv med kulturhistorisk profil kanske det inte i första hand är de tekniska aspekterna eller hur en webbplats är uppbyggd som är av intresse. Man kanske heller inte är intresserad av att studera bilder och texter för sig. Snarare kanske det är av intresse att erbjuda framtidens forskare möjligheten att snabbt och enkelt blicka tillbaka på hur sidan såg

[19] *Riksarkivet* - https://riksarkivet.se/Media/pdf-filer/doi-t/RAkonf2014_ArkivE.pdf 2018-07-02

ut, och hur olika element som bilder och text samverkade med varandra. Där kan det finnas intresse av att spara en sida så som den faktiskt såg ut, i ett format som enkelt kan öppnas upp och visas. Vad vi är intresserade av är därför vad webbsidan kommunicerar som en sammanhållen visuell helhet. Poängen är ju inte bara att spara sidan, utan att den också ska kunna tillgängliggöras, öppnas upp och ses i framtiden.

För vår del har det därför varit allra viktigast att ett Facebook-flödes eller en bloggsidas utseende under en given tid hålls så intakt som möjligt. Det sätter också en prägel på vilka format och metoder som prioriteras vid bevarandet.

3) Kunskap: Det är viktigt att komma ihåg att Arkiv Sörmland är ett förenings- och företagsarkiv som bygger sin verksamhet på sina medlemmar. Till skillnad från etnografiska folklivs-, eller folkminnesarkiv och museer så kretsar arkivets insamling inte i första hand på en aktiv och utåtriktad insamlingsverksamhet. Istället kretsar verksamheten kring de egna medlemmarnas aktiva inlämning av handlingar. Och till skillnad från offentliga institutioner som stads- och kommunarkiv så har de enskilda arkivinstitutionerna begränsade resurser och expertis för att arbeta med det digitala. På många myndigheter som levererar till de offentliga arkiven finns redan en medvetenhet kring arkivfrågor och en implementerad bevarandeplan. Där finns också människor med en expertis inom digitalt bevarande.

Enskilda arkivinstitutioner tar ofta emot handlingar från ideella föreningar eller nedlagda företag som varken har någon färdig bevarandeplan eller någon särskild ansvarig för arkivfrågor. Trots det är det Arkivets medlemmar som måste stå för nedladdningen av webbplatser, Facebook-flöden etc. Bevarandet ställer därför som krav att medlemmarna själva åtminstone har grundläggande kunskaper kring de rutiner och principer som kringgärdar arkivets verksamhet. Kunskapskraven minskar inte i samband med att arkivet också intresserar sig för digitala handlingar – snarare tvärtom. Om arkiven vill få in de digitala handlingar som föreningar, privatpersoner och företag för närvarande förvarar ute på nätet så måste vi göra nedladdning och bevarande så enkelt som möjligt för dem. Ibland måste användarvänligheten därför innebära att vi gör avkall på andra principer.

För att underlätta insamlingsprocessen har vi därför utvecklat en arbetsmodell uppbyggd kring tre grundprinciper som skall vägleda de val som görs i varje givet tillfälle. Snarare än fasta regler som i varje tillfälle måste följas har vi valt att se dem som relativa. Vilka principer som överordnas de andra måste bedömas från fall till fall och i varje konkret exempel ställas i förhållande till varandra.

De tre problemområdena *Format*, *Innehåll* och *Kunskap* ligger till grund för arkivets tre grundläggande principer. Dvs. att:

- Sträva efter att spara i format som är så öppna och oberoende av leverantörer och enskilda mjukvaror som möjligt (TIFF, PNG, JPEG, PDF-A, WAV).
- Göra kopian så autentisk och lik originalsidan som möjligt. Innehåll som bilder och texter osv. kan ofta laddas ned separat eller i egna mappar, men ofta är det ju relationen mellan dessa och den kontext/miljö i vilken de har lagts upp som är intressant.
- Bevarandet bör göras så enkelt som möjligt för användarna / arkivbildaren.

Verktyg

Det finns idag ett flertal verktyg som kan användas för att spara ned webbsidor, bloggar och annat som lagts ut på nätet. Det finns en mängd olika program att använda sig av och programvarorna skiljer sig bland annat åt i komplexitet och pris. Bortsett från vad det är som ska sparas så präglas valet av verktyg därför (precis som antytts ovan) av arkivinstitutionens målsättningar och ekonomi såväl som personalens och medlemmarnas kunskapsnivåer.[20] Beroende på vilket verktyg man använder så kommer resultatet av bevarandet att variera i fråga om format, kvalitet, etc.

När det kommer till sparandet av webbplatser i allmänhet torde Wayback Machine och Archive.is vara de enklaste och mest tillämpbara verktygen. Båda erbjuder enkla medel genom vilka webbsidor kan dokumenteras och återskapas.[21] Genom att klistra in URL från den sida man vill bevara och låta programvarorna hämta ned en kopia av den valda webbplatsen kan vad som ligger uppe på nätet sparas för framtida forskning.

Wayback Machine är en tjänst som tillhandahålls av Internet Archive. Den fungerar som ett arkiv över kopior av gamla webbsidor. Vid sidan av att låta användarna titta på gamla

[20] *Riksarkivet* - https://riksarkivet.se/bevara-webbplatser 2018-07-02
[21] *Digitala Metoder* - https://digitalametoder.science/old-webpages.html 2018-07-11

webbsidor erbjuder den möjligheten för användarna att själva lägga in och spara sidor som inte redan finns arkiverade.[22] I rutan ”Save Page Now” på Wayback Machines förstasida kan användaren själv klistra in adresser till de webbsidor som de önskar att spara för framtiden.[23] Sidorna sparas då hos Internet Archive, som är en icke-vinstdrivande digitalt arkiv över världens digitala kulturarv, och som sådant öppet och tillgängligt för alla. Också mjukvaran bakom Wayback Machine – OpenWayback – är fri för vem som helst att använda.

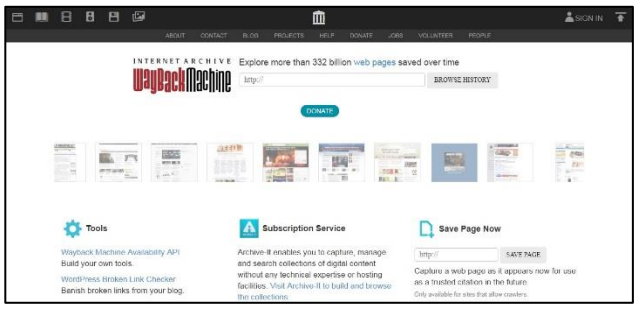

Genom att klistra in webbsidans URL så sparar programmet ned en ögonblicksbild av sidan till Internet Archive, som är öppen och tillgänglig för alla.

Archive.is (tidigare archive.today) är en annan tidskapsel för webbsidor. Till skillnad från ”crawlers” som Wayback Machine som arkiverar sidor per automatik så sparar archive.is bara sidor som svar på aktiva förfrågningar från användare. Det innebär att den inte stoppas av webbplatser som utesluter eller motarbetar robotar och datorprogram som automatisk laddar ned data från webbsidor.

När användaren klistrar in webbsidans URL tar sajten en ögonblicksbild av webbsidan som bevaras och finns kvar även om den ursprungliga sidan försvinner. Den sparar bilder av webbsidor (också Web 2.0-sidor) som är mindre än 50 MB. Bilden, som sparas i formatet PNG ger en högkvalitativ, statisk och icke-interaktiv representation av hur webbsidan såg ut. Eftersom bilderna inte innehåller några aktiva element eller skript, så är de också säkra då de inte innehåller några popup-filer eller skadliga program.[24]

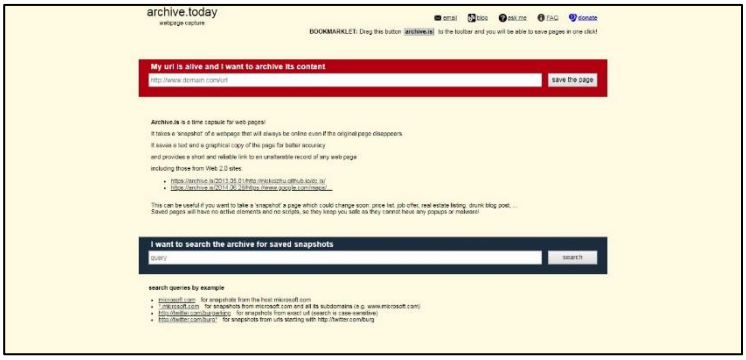

Archive.is tar en ögonblicksbild av sidan och sparar den som en icke-interaktiv visuell representation av den ursprungliga sidan.

[22] *Archive.org* - https://archive.org/about/ 2018-07-11
[23] https://archive.org/web/ 2018-07-11
[24] *Archive.is* - http://archive.is/ 2018-07-11

Problemet med dessa verktyg är en fråga om kontrollen över de nedladdade filerna. Såväl Internet Archive som Archive.is är egna självständiga arkivinstitutioner. De webbsidor som bevaras förvaltas inte av den egna arkivinstitutionen. Arkivbildaren blir i ett sådant fall beroende av en arkivinstitution som den själv inte har någon direkt relation till.

För arkivbildare som redan bevarar sina handlingar hos Arkiv Sörmland finns det dessutom en anledning att vilja hålla alla sina arkivhandlingar samlade under en och samma arkivinstitution. Detsamma gäller för framtida arkivbildare och medlemmar. Det finns därför anledning för enskilda arkivinstitutioner att hitta egna verktyg för nedladdning av internetbaserade handlingar. I vår kartläggning av olika typer av nedladdningsmetoder identifierade vi två olika former av nedladdningsverktyg: så kallade ”web-scrapers” och andra ”Tilläggsprogram”.

Scrapers

En variant är att använda sig av webb-scrapers som inte är bundna till andra arkivinstitutioner. På internet finns en rad olika tjänster som gör det möjligt att ladda ned sidor och handlingar från webben till en egen hårddisk. Webb-scrapers finns både som online-funktioner och som nedladdningsbara mjukvaror. På vissa sajter är det möjligt att ladda ner data och spara information från webbsidor genom att skriva in webbsidans URL i webs-scrapern. Programmet hämtar då ner all information om hur webbsidan är uppbyggd, vilka länkar den gör till andra sidor, vilka objekt den bygger på och hur de relaterar till varandra.

Det finns också en rad olika mjukvaruprogram som kan laddas ned och installeras på den egna datorn. Programmet WinHTTrack Website Copier HTTrack är till exempel ett gratis webbläsarverktyg (öppen programvara) som gör det möjligt att ladda ner webbsidor från internet till en lokal katalog genom att hämta HTML-koder, bilder och andra filer från servern till din egen dator. HTTrack är en så kallad ”webb-scraper” som skrapar av webbplatsens innehåll.

Styrkan med HTTrack är att programmet tillåter användaren att ladda ned och bevara webbplatsen med sin ursprungliga länkstruktur. Som användare kan man själv styra hur många nivåer av webbplatsen som skall sparas och hur långt ned i länkstrukturen som nedladdningen ska ske.

Den nedladdade webbplatsen kan därefter öppnas upp i webbläsaren offline och navigeras länk för länk, i princip precis så som den såg ut online. HTTrack gör det också möjligt att uppdatera en befintlig sparad webbplats och återuppta avbrutna nedladdningar.

Ett nedladdningsbart program av det slag som beskrivits ovan har dock vissa baksidor. Om än programmet i sig inte tar särskilt stor plats (HTTrack tar omkring 1,75 och 4,83 MB, beroende på vilken version man laddar ned) så kräver den att användaren letar rätt på programmet och själv vet hur man gör för att ladda ned och installera mjukvaran.

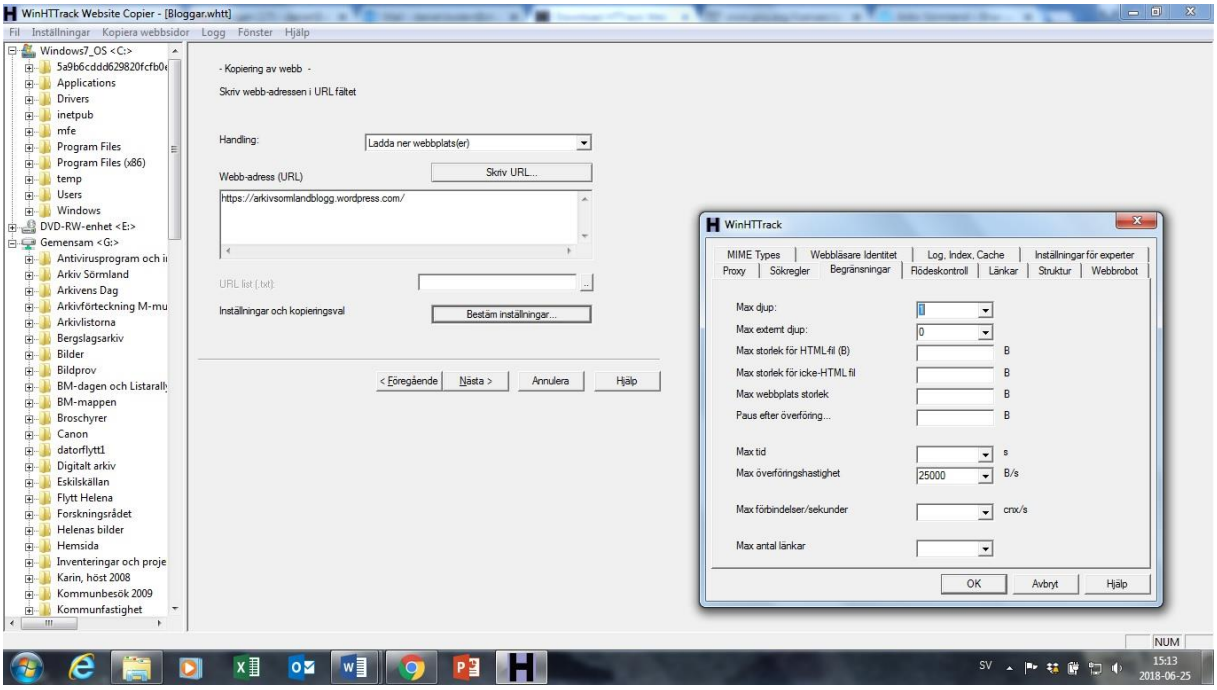

HTTrack erbjuder många avacerade funktioner, som också ställer höga kompetenskrav hos användaren.

Styrkan att ladda ned webbplatsens olika nivåer och bevara den befintliga länkstrukturen innebär också att användaren måste ta ställning till en rad tekniska frågor och själv ställa in verktygets olika tekniska funktioner. Vid nedladdningen av en webbplats ställs användaren till exempel inför olika val som olika proxyinställningar, begränsningar, flödeskontroll etc. vilket innebär att kunskapskraven för ett program som HTTrack är ganska höga.

Nedladdningsbara tillägg

Även om Internet Archive och Archive.is erbjuder möjligheten att bevara webbsidor så finns det ofta andra nätbaserade handlingar som arkiv av dessa slag inte tar emot. Privatpersoner, föreningar och företag är som bekant ofta verksamma även på sociala medieplattformar som Internet Archive och Archive.is inte har tillgång till. Facebook, Instagram och andra liknande

plattformar tillåter inte scraping. En väg runt denna problematik är att användaren/arkivbildaren själv laddar ner och sparar sitt Facebook, eller instagram.

Att överlåta nedladdningen av information åt arkivbildare förutsätter emellertid att arkivbildarna besitter vissa tekniska kunskaper. Scrapers som WinHTTrack kan då visa sig för komplicerade att använda. Vid sidan av olika scrapers finns det därför också ett antal olika nedladdningsbara program som kan installeras så att de samverkar med den webbläsare som de själva använder när de surfar på webben. Det kan till exempel röra sig om olika mjukvaruprogram som installeras ovanpå Mozilla Firefox, Google Chrome, Internet Explorer eller Safari etc. som alla ställer lägre krav på användarnas förkunskaper.

Här måste man som arkivinstitution dock göra en avvägning kring kvaliteten och formatet på de filer som ska bevaras. För att underlätta för användaren (arkivbildaren) har vi i det här läget valt att göra avkall på kvaliteten och autenticiteten i förhållande till webbsideoriginalet. De nämnda tilläggen förmår nämligen inte att bevara webbplatsens nivåer och länkar i det sparade formatet. Istället fungerar de genom att ta en ögonblicksbild av webbsidan, så att den blir möjlig att genast återskapa och se. Bilderna sparas då antingen som JPEG, PDF, eller PNG.

Olika operativsystem tillhandahåller olika verktyg. Tillägg som vi inom projektet fastnade för var mjukvaror som Downloader for Instagram, Save as Pdf för Firefox och Full page screen capture för Chrome. Förmodligen har det när denna text publiceras tillkommit en rad nya programvaror som gör samma jobb.

Att etablera relationer med målgruppen

Allt detta är förstås fullt begripligt ur ett kulturarvsperspektiv, men vad har ungdomar för intresse att bevara sin digitala kommunikation? Om än många av de ungdomar som vi talade med på ett abstrakt plan kunde förstå vikten av bevarande var det svårt att få dem att skicka in sina minnen till arkivet då verksamheten inte följer de sociala mediernas logik om spridning, enkelhet och direkt återkoppling. Att lämna in handlingar och minnen till ett arkiv upplevdes allt för komplicerat och krångligt. Därtill var det svårt att se vilka vinster det skulle generera för dem själva. Det är tämligen svårt att få målgruppen att se den direkta, eller för den delen framtida egennyttan i att någon anonym forskare någon gång i en okänd

framtid kanske kan vilja titta i handlingarna och möjligtvis skriva om dem i någon obskyr vetenskaplig tidskrift.

Arbetet med att bygga och bevara historia är för arkiven en långsam och långsiktig process. Få arkivinstitutioner kan därför likt Facebook göra bevarandet relevant genom att dela och tillgängliggöra minnen under direkta former. Ej heller är ett arkiv något museum. Det kan inte locka med att det insamlade materialet kommer bli del i någon framtida utställning. Inte heller är det sannolikt att bilder eller meddelanden som lämnas in kan göras tillgängliga på digitala portaler för någon större intresserad allmänhet då användandet av dessa handlingar är starkt betingat av rådande personuppgiftslagstiftning.

Synliggöra arkivet

Precis som många av de unga vi talade med inom ramarna för vår förundersökning påpekade, så spelar konkreta, fysiska mellanmänskliga möten fortfarande en viktig roll för att skapa anknytning och förtroende.[25] För att möta problemet med att göra det digitala bevarandet relevant arbetade vi därför inom projektet aktivt med att försöka möta ungdomar och väcka nyfikenhet och intresse kring frågor om arkivets verksamhet. Det förhöll sig nämligen så, att många ungdomar inte ens visste att arkivet fanns. Än mindre visste de vad en arkivinstitution som Arkiv Sörmland hade för funktion. Ett sätt att komma tillrätta med problemet blev att öppna upp olika sk. ”arkivpedagogiska” kanaler genom vilka ungdomar kunde komma i kontakt med och lära sig om arkivet.

För den oinvigde kan nämnas att ”arkivpedagogik är ett område inom arkivverksamheten där man på ett metodiskt sätt arbetar med att möjliggöra lärande om och genom arkiv.” Målet är att genom visningar, föreläsningar och kurser etc., aktivt kommunicera arkivens syfte, funktion och innehåll. Ofta innebär detta att arkivpedagogen, till skillnad från sina arkivariekollegor måste jobba aktivt och utåtriktat för att väcka nyfikenhet kring relationen mellan dåtid, nutid och framtid, och i sitt arbete ta sin målgrupp, deras erfarenheter, behov och intressen som utgångspunkt.[26]

[25] Jämför med: Sjögren, Eva och Lundström, Catarina (2001) Historia på riktigt! – arkivpedagogik i praktiken. S.98

[26] Tegnhed, Eva, (2017) http://www.arkivpedagogen.se/vad-ar-arkivpedagogik/ 2018-03-13

Visning av Eskilskällan för en gymnasieklass vid estetprogrammet på St:Eskils gymnasieskola

Inom arkivsektorn har man ända sedan 80-talet försökt att jobba aktivt gentemot skolor på olika nivåer.[27] I Eskilstuna, där Arkiv Sörmland har sitt kontor, fanns sedan några år tillbaka ett väletablerat mellan arkivet och de lokala gymnasieskolorna. Under namnet Skolkällan, som var ett samarbete mellan Eskilstuna stadsbibliotek, Eskilstuna Stadsarkiv, Svenskt Barnbildsarkiv och Arkiv Sörmland har arkivet erbjudit visningar där skolklasser från lokala gymnasieskolor kunnat komma till arkivet för att lära sig om dess verksamhet.

Problemet var bara att Skolkällans verksamhet haltade. Trots att kommunens historielärare tyckte att det lät intressant att komma på visningar, så var det få som upplevde det värt mödan att komma till arkivhuset. Vissa menade att detta berodde på den tidsbrist som rådde inom skolan och andra antydde att de själva som lärare inte kunde se vad en arkivvisning kunde bidra med i förhållande till deras uppdrag som lärare. För att göra den arkivpedagogiska verksamheten mer anpassad till lärarnas intressen, och de intressen som vi hade inom projektet började vi därför arbeta på en ny modell där samarbetet med gymnasieskolorna fördjupades. Tillsammans med en representant från stadsarkivet började vi utarbeta en ny modell för hur ett samarbete mellan arkiven och gymnasieskolorna skulle kunna se ut. I den nya modellen, som lyfte fram och relaterade till specifika delar ur läroplanen, så som att ”bredda, fördjupa och utveckla elevernas historiemedvetande” och deras förmåga att ”söka, granska, tolka och värdera källor utifrån källkritiska metoder”,[28] skulle visningarna av arkivets handlingar också kompletteras med kortare undervisningspass om tolkningsmetoder och källkritik och erbjudanden om handledning till elever som skrev arbeten i historia.

[27] Sjögren, Eva och Lundström, Catarina (2001) Historia på riktigt! – arkivpedagogik i praktiken. S.91
[28] *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011,* Skolverket. S.66-67 https://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FBlob%2Fpdf2705.pdf%3Fk%3D2705 2018-03-21

Att bygga upp hållbara relationer med lokala skolor är ett långsiktigt arbete.

Regionala arkivpedagogiska fältarbeten

Projektledaren Daniel Bodén på fältarbete i Katrineholm. Foto: Roger Culmsee

En annat tillvägagångssätt är att själv inta en mer uppsökande roll. Under juli 2017 begav projektledaren därför personligen ut på ett fältarbete för att träffa, och prata med ungdomar där de själva befann sig. Utöver Eskilstuna besökte han orter som Gnesta, Nyköping och Katrineholm.

På de olika orterna ägnades tiden åt att söka upp platser där ungdomar vistades. Det kunde vara i biblioteket, på stranden, caféer eller gator och torg. I vissa fall togs kontakt med ungdomar som sommarjobbade, i andra fall passade han på att få en pratstund med ungdomar som firade sin sommarledighet.

Med mobiltelefonen som rekvisita åkte han ut i länet med mobilen laddad full med äldre bilder från de olika platser som skulle besökas. Vid fältarbetet i Katrineholm användes bilder från olika platser i Katrineholm och i Nyköping var det bilder därifrån som lyftes fram etc. Poängen med bilderna var att konfrontera ungdomarna med ett förflutet som de i den vardagliga lunken sällan tänkte på.

Stortorget i Katrineholm på 30-talet. Foto: Okänd, www.katrineholm.se

En vanlig interaktion var att jag närmade mig ungdomar och bad dem titta på en bild och återge vad de såg. I ett nästa steg bad jag ungdomarna att på ett jämförande vis reflektera över hur samma plats ser ut idag (Ofta höll jag mig på den plats som fotot avbildade). Tilltaget bemöttes ofta av muntra kommentarer och observationer. ”Vad många stånd som fanns på torget! Idag så finns det ju butiker istället” var en kommentar som dök upp när jag visade en bild av stortorget i Katrineholm. Poängen var att starta en tankeverksamhet där frågor väcktes om hur man i framtiden skall kunna studera den samtid där ungdomarna själva rörde sig. Diskussionen blev en ingång till att prata om vikten av att dokumentera och bevara bilder ur sin egen tillvaro, och att se värdet i arkivens verksamhet.

Med mig hade jag också visitkort, med adressen till arkivets digitala insamlingskonto: insamling@arkivsormland.se dit jag, efter att ha gett kortfattade instruktioner, uppmanade de jag talat med att skicka in bilder av vad de företog sig under sommaren, men detta gav mycket dålig utdelning. Inte en enda bild lämnades in. Men det betyder emellertid inte att arbetet var förgäves. Snarare pekar det på ett problem som arkiven i allmänhet brottas med, det vill säga att få människor vet att arkiven existerar, att ännu färre vet vad deras funktion är och att ytterst få människor på individnivå kan förstå vilken nytta arkivinstitutionerna kan ha för dem. I fall som detta måste man därför se själva mötet som en vinst i sig.

Kartläggning av sörmländska bloggar

I juni 2017 skannade jag ett urval av de då största svenska bloggplattformarna för att kartlägga sörmländska ungdomsbloggare. De plattformar jag sökte igenom var till exempel Metro blogg, Nouw, Blogg.se. Plattformarna söktes delvis igenom var för sig, men ett viktigt verktyg i sökandet efter bloggar var ”Bloggportalen.se”. Bloggportalen.se startades av författaren och bloggaren Sigge Eklund i augusti 2005 med avsikten att bygga upp en katalog över svenska bloggar för att göra det enkelt hitta i bloggvärlden. I mars 2006 tog Aftonbladet över Bloggportalen. I december 2011 tog Twingly över och drev portalen fram till och med oktober 2015.[29] Genom att söka på bloggportalen.se kunde jag därför nå bloggar liggandes på olika plattformar.

Som ett första sökkriterium begränsade jag mig till bloggar vars författare var verksamma i Södermanland. Jag organiserade initialt sökningen efter sörmländska kommuner. Kommun för kommun fick jag olika sökträffar. På Bloggportalen.se hittade jag till exempel 297 olika bloggar registrerade i Eskilstuna, i Nyköping återfanns 137 och i Katrineholm 148. Siffrorna bör dock inte betraktas som representativa för hur många bloggare som egentligen fanns. De visar bara de bloggar där innehavaren aktivt valt att märka ut var bloggen är lokaliserad. Därtill vittnar den bara om hur många bloggare som valt att registrera sin blogg och göra den sökbar via bloggportalen.se. För att hitta ytterligare bloggar får man själv besöka de enskilda bloggportalerna för att söka med hjälp av deras sökfält. Många av de bloggar jag hittade var dessutom övergivna, det vill säga att dess författare slutat skriva eller att bloggen helt enkelt inte längre fanns kvar.

[29] *Bloggportalen.se* - https://www.bloggportalen.se/BlogPortal/view/About 2018-04-17

Då mitt intresse var inriktat mot bloggande i allmänhet så gjordes inget urval efter antalet läsare eller hur rutinerade bloggarna var. Nystartade bloggar var lika intressanta som sådana som funnits länge. Jag gjorde heller inte någon prioritering baserad på antal besökare, även om detta hade varit möjligt ifall jag velat.

Ytterligare ett urvalskriterium var dock att bloggaren skulle vara i åldern 18—25 år, vilket ställde till med oväntade problem. I vissa fall hade författarna börjat blogga innan de fyllt arton och i andra fall hade de under bloggandets gång blivit ”för gamla”. Det innebar att jag tvingades inta en mer flytande attityd till de definitioner som ursprungligen givits vid projektbeskrivningen.

Efter att ha kartlagt bloggarna, som visade sig vara omkring 400 började jag skicka ut mejlförfrågningar där jag upplyste dem om att vi från arkivets sida upptäckt bloggen och sett dess kulturhistoriska värde. I mejlet bifogade vi därför, tillsamman med en redogörelse för våra avsikter också en fråga om bloggarna tyckte att det var ok ifall vi från arkivets sida gjorde en kopia av deras blogg som vi kunde spara för framtiden. Genom att svara *OK för arkivering* skulle deras svar kunna loggas som ett godkännande.

Av 400 utskick var det bara åtta personer som svarade. Det berodde inte bara på att intresset var svalt och att bloggarna inte kunde se nyttan i att bevara bloggen hos oss. Många av mejlen studsade tillbaka då de mejladresser till vilka bloggarna var knutna upphört att existera. Bland de som trots allt tog tillfället i akt att få sin blogg bevarad varierade blogginnehållet enormt. Vissa hade bara bloggat några månader och sedan lagt av, någon använde bloggen som ett sätt att marknadsföra sig själv som webbdesigner, en annan använde bloggen för att publicera sina fotografier. Andra bloggade om vardagen som småbarnsmamma och en tjej bloggade om smink. En bloggare, som bloggat i flera år beskriver i sin blogg den identitetsprocess

Medgivande till digital arkivering
Genom att svara *OK FÖR ARKIVERING* godkänner du att Arkiv Sörmland kostnadsfritt gör en digital kopia av bloggen *http://xxxxxx.xe/* och bevarar den så som den ser ut idag. Du godkänner då också att den arkiverade kopian tillgängliggörs för eventuell forskning samt att delar av den kan komma att användas för t.ex. publicering på hemsida och i skrifter eller andra trycksaker producerade av Arkiv Sörmland, vilket skulle kunna ge den större spridning. Vår verksamhet är icke-kommersiell och det arkiverade materialet får inte användas i kommersiella syften. Upphovsmakare ges alltid erkännande vid bruk av bilder och andra verk. **Arkiv Sörmland åtar sig att vid ett godkännande förvalta den digitala kopian enligt såväl PUL som gällande upphovsrättslagstiftning**.

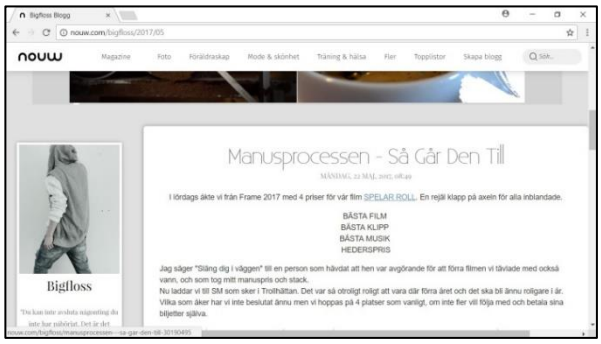

Bloggaren Bigfloss bloggar om sitt arbete som manusförfattare och sin pågående könskorrigering

som han genomgått i takt med att han genomgick ett könsbyte. Bloggarna ”fotograferades” av sida för sida med hjälp av det nedladdningsbara programmet Full page screen capture enligt den modell som beskrivits ovan och bevarades sedan som PNG i projektarkivet.

En webbsida för informationsspridning

Under 2017 upprättade vi en webbsida för att sprida information om digitalt bevarande. På webbsidan informerade vi om varför det var viktigt att bevara sina digitala och webbaserade handlingar och hur detta kunde göras. På sidan publicerades handfasta råd, tips och handlingsplaner för hur man enkelt kunde bära sig åt för att spara ner sitt material och skicka det till arkivet. Tanken var också att användare genom webbplatsen skulle kunna ladda upp sina filer till arkivet, men detta visade sig svårt. Istället länkades hemsidan till den insamlingsmejl som nämnts tidigare, dit användare kunde skicka filer.

Webbsidan Ungas Digitala Minnen fungerade som ett informativt gränssnitt till användarna

Användadet av agenter

I frustrationen över att vi i projektet inte fick det gensvar bland ungdomar som vi önskat bestämde vi oss motvilligt för att testa ett drastiskt grepp. Vi bestämde oss för att blanda in pengar i ekvationen. Under hösten 2017 började vi annonsera om möjligheten att jobba som agent för arkivet och regelbundet lämna in bilder. I annonskampanjen skrev vi:

> **Vill du eller ditt kompisgäng tjäna 999 kr?**
>
> Just nu söker vi efter dig som vill hjälpa oss att dokumentera ungdomars vardag. Genom att engagera era vänner att dela med sig av sina digitala bilder till vårt arkiv kan ni tjäna snabba pengar.

Insamling av digitala foton

Arkiv Sörmland är ett regionalt arkiv som samlar in och bevarar minnen från arbete och fritid i länet. Vi erbjuder 999 kr i belöning till den eller de som samlar in 500 digitala foton som på olika sätt illustrerar ungdomslivet i Eskilstuna. Som agenter hos oss får ni möjlighet att lära er hur vi inom arkivsektorn jobbar med skapandet av framtidens kulturhistoria. Är du intresserad? Hör av dig till oss senast den 8 oktober! Platserna är begränsade.

3 gymnasieelever från Eskilstuna nappade. Under en kort träff på arkivet fick agenterna instruktionen att under resten av höstterminen göra en fotodagbok där de dokumenterade vad de gjorde på sina vardagar och kontinuerligt skicka in bilder till arkivet.

Den lokala somaliska föreningen Bulsho förening har TV-spelskväll

Försöket lyckades hyfsat och under hösten samlade vi in omkring 800 bilder som alla berörde ungdomars vardag i Eskilstuna. Att vi ”endast” fick in 800 bilder berodde på att ingen av eleverna orkade hålla igång dagboken och uppnå gränsen för 500 bilder. Eleverna valde istället att nöja sig med 250 bilder och halv betalning.

Satsningar på långsiktiga arbetspartners

Alla de metoder för att nå målgruppen som diskuteras ovan utgår ifrån att det bedrivs ett aktivt insamlings- och informationsprojekt där någon från arkivet åker länet runt för att upplysa och informera om vikten av att arkivera. Det innebär i praktiken att den digitala insamlingen för ett litet arkiv med knappa resurser som Arkiv Sörmland blir tvungen att upphöra så snart projektfinansieringen upphör. Poängen med och styrkan med ett arkiv är ju dock att handlingar lämnas in kontinuerligt så att fylligt arkivbestånd kan byggas upp utifrån olika arkivbildare. Så länge insamlandet utförs i form av tillfälliga fältarbeten är risken därför också, vilket vi snart insåg, att det material som samlas in bara kan katalogiseras efter vilket socialt medium de kom in. Facebook-filer för sig, Instagram för sig, privata bilder för sig etc. I Arkivets traditionella verksamhet skulle ju olika format gradvis ackumuleras under de olika arkivbildarnas namn.

För att försäkra oss om kontinuitet, att insamlandet skulle kunna fortsätta oberoende av huruvida det fanns något aktivt insamlingsprojekt och att insamlandet följde etablerade arbetsmönster och katalogiseringsprinciper tvingades vi därför tänka om. Vi ville ju också att de analoga arkiv som vi redan förfogade över också skulle kunna fortsätta in i den digitala eran utan att vi för den sakens skull skulle bli tvungna att helt byta katalogiseringssystem. Vi bestämde oss därför för att rikta in oss på att etablera relationer med olika aktörer som vi på en institutionell nivå skulle kunna etablera hållbara och långsiktiga relationer med. Vi började med Rinmans gymnasieskola i Eskilstuna och Åsa folkhögskola i Flen.

Efter en kontakt med Rinmans gymnasieskola, där jag informerat om vårt pågående projekt och möjligheten att bevara webbaserat material såg kontaktpersonen en nytta i att använda vårt projekt för att komma igång med bevarandet av elevbloggar. Det förhöll sig så att skolans studenter (inte alla förstås) varje vårtermin åker på utbytesresor till Tyskland och Storbritannien. I samband med utlandsvistelsen skrev eleverna en löpande rapport om sin vistelse i form av en blogg. Tidigare hade dessa bloggar inte kunna bevaras, varför många bloggar till lärarnas besvikelse försvunnit genom åren. Nu fick eleverna en möjlighet att föreviga sina utlandsvistelser i arkivet. En första ”leverans” av bloggar, där studenterna genom att skriva under ett godkännande tillät arkivet att göra en kopia av bloggen skedde under våren 2018 och en andra planerades våren 2019.

En annan mer långsiktig satsning påbörjades tillsammans med dansutbildningen på Åsa folkhögskola. På folkhögskolan hålls en populär och högt ansedd dansutbildning i hiphop och breakdance som riktar sig till en internationell arena. Till skolan kommer dansare från hela världen som under internatliknande former träffas och tränar på dans. Danslärarna och dansare på skolan hade i kontakt med oss tydliggjort att de hade en dröm om att kunna bygga upp ett forskningsbibliotek och ett arkiv över verksamheten och dess produktioner så att studenterna kunde få en överblick över hiphopdansandets historia och förändringar.

Efter några träffar där vi samtalade om villkoren och formerna för uppbyggnationen av ett sådant arkiv/bibliotek kom vi under hösten 2018 överens om att skolan skulle börja kartlägga sitt material och gradvis börja leverera till arkivet, med start i de bilder och handlingar som de redan publicerat på webben, på Facebook, Instagram etc. I skrivande stund har skolan börjat leverera en ansenlig mängd filmer och bilder som laddats ned från deras webbplatser.

Detta har i första hand skett genom webbplatsernas befintliga exportfunktioner där zippade mappar med webbplatsens digitala innehåll laddats ned och gallrats, för att sedan skickas till Arkiv Sörmland för bearbetning och långsiktigt bevarande.

Tankar runt nedladdningsprogram

I Arkiv Sörmlands traditionella verksamhet har arbetsfördelningen sett ut så att medlemmarna (arkivbildarna) själva packar ner sina arkivhandlingar och levererar dem till arkivet. Handlingarna kan då komma i olika format. Ibland ordnat i kartonger och ibland osorterat i svarta sopsäckar. Vanligtvis har medlemmarna dessförinnan fått genomgå en grundläggande arkivkurs där de fått lära sig hur arkivet vill att handlingarna ska levereras – utan gem, plastfickor, tejp etc. Ofta har arkivkurserna också varit proaktiva då de hjälpt medlemmarna förstå hur de bäst katalogiserar och ordnar sina handlingar redan i det skede då de skapas. Nedladdning och bevarande av digitala handlingar innebär vissa utmaningar för denna modell. Det ställer nya frågor till den rådande arbetsfördelningen mellan medlemmar och arkiv.

Som synliggjorts ovan måste den som vill hämta hem webbaserat material ta ställning i en lång rad frågor: Var finns materialet? I vilken form vill vi att det ska arkiveras? Vilka möjligheter för nedladdning erbjuder de plattformar där materialet för närvarande ligger? Måste vi använda några särskilda program eller applikationer för att hämta hem materialet? Besitter vi de kunskaper som detta kräver?

Av vår erfarenhet av samtal med våra medlemmar är det få som idag besitter de kunskaper som krävs för att ta ställning till dessa frågor. Än mindre att göra slag i saken och sätta igång med nedladdning. Det innebär därför att arkivet måste arbeta annorlunda för att kunna få in materialet. Att den nya tekniken är komplicerad, kräver kompetens och att den dessutom är ständigt föränderlig gör det svårt att som arkiv motivera medlemmarnas medverkan.

Här finns det olika varianter att arbeta efter. Antingen tar arkivet själv på sig att erbjuda denna tjänst. Det vill säga att arkivets personal kartlägger medlemmarnas webbmaterial och själva, efter medlemmarnas medgivande går ut på nätet och hämtar hem materialet. En annan variant är att arkivet sätter igång med att likt de redan befintliga arkivkurserna arbeta proaktivt och undervisa och instruera medlemmarna i hur de kan gå till väga, vilka program de kan använda etc., vilket skulle innebära en omförhandling av rådande arbetsdelning

mellan arkivinstitutionen och arkivbildaren. Tyvärr finns det dock inom den enskilda arkivsektorn idag anställda som besitter kompetensen att göra varken eller.

Nya behov

I takt med att projektet ackumulerade allt fler digitala handlingar i form av fotografier, bloggar etc… började vi möta en ny utmaning: Frågan om förvaringsutrymme – minne – för att kunna rymma, men också bevara de digitala handlingarna på ett långsiktigt och säkert sätt. Inledningsvis tänkte vi att det var insamlandet som var det centrala, men snart insåg vi att vi var tvungna att komma på metoder för att bevara handlingarna. PNG är ett förhållandevis utrymmeskrävande format. Att bevara en blogg som som varit aktiv under flera år brukar kräva flera gigabyte i utrymme. I takt med att debatten om GDPR blev allt mer genomträngande i arkivsverige blev det gradvis allt svårare att ignorera frågan om informationssäkerhet. Eftersom Arkiv Sörmland dessutom är ett arkiv som regelbundet besöks av forskare blev vi också tvungna att hitta en lösning för hur vi skulle tillgängliggöra materialet för våra forskare. Det dög av påförda anledningar inte att bara bevara bilder och bloggar på den egna hårddisken. Vi tvingades att söka efter lätthanterliga, billiga och hållbara e-arkivlösningar.

Volymökningar

Behov av

- Serverutrymme
- IT-säkerhet
- Former för tillgängliggörande
- E-arkivlösning

Under sommaren 2017 besökte vi därför tillsammans med Johan Eriksson, projektledare för det regionala projektet *Nu tar vi arkiven till en ny digital nivå* besökte vi därför konsultföretaget ArkivIT i Stockholm. Där diskuterade vi möjligheterna att samverka med andra aktörer och på så vis hitta enkla och framförallt billiga lösningar för e-arkivering som kan passa den relativt småskaliga verksamhet som regionala enskilda arkiv bedriver.

ArkivIT visade upp lösningen Archivematica, som de menade tillsammans med det kompletterande programmet AtoM skulle kunna tillgodose våra behov av att arkivera, förteckna och tillgängliggöra elektroniska handlingar. Programmen var open-source och väl beprövade. De användes t.ex. redan av NASA, UNESCO och Kungliga biblioteket i Stockholm.

Lösningen såg trovärdig ut och vi kom överens om fortsatt kontakt för att utforma det avtal som vi några månader senare tecknade tillsammans med ArkivIT, och två andra regionala arkiv – Arkiv Gävleborg och Folkrörelsearkivet för Uppsala län. Här nedan följer en rad styrkor med lösningen som Johan Eriksson sammanfattade på sin webbsida e-arkivera.nu efter vårt första möte med ArkivIT:

> ATOM kan användas även för att hålla reda på och även publicera andra typer av information. Föreningar kan förteckna och visa exempelvis föremål, böcker och samlingar via ATOM.
>
> E-arkivet kan lagra även inskannade handlingar. Det går sedan bra att söka och visa såväl gamla pappersförteckningar, som inskannat material och sådant som redan från början är skapat digitalt.
>
> E-arkivet kan ha olika behörigheter: vissa handlingar visas kanske bara för föreningens styrelse. Andra får alla medlemmar se. Några delar av arkivet kan även allmänheten få söka i.
>
> Inget går automatiskt: den som ska bygga en lösning för att lagra, hantera och visa upp information måste först planera arkivets administration, struktur och tillåtna tekniska standarder.
>
> Precis som i pappersvärlden är det oerhört viktigt att föreningen har god ordning på sin information redan innan den når arkivet. Det har Hyltinge, vilket gjorde denna provleverans ännu enklare.
>
> (e-arkivera.nu)

En inblick i de enskilda arkivens villkor

Arkivlagen och offentlighetsprincipen utgör tillsammans alltså viktiga vattendelare inom arkivvärlden. Den bestämmer arbetssätt och fastslår olika finansiella villkor de offentliga och enskilda arkivinstitutionerna emellan. Medan den ena sidan enligt lag per automatik får handlingar levererade till sina depåer får enskilda aktörer ständigt återuppfinna sig själva för att fortsätta vara relevanta och finnas kvar. Det är sant inom vård och omsorg och det är sant inom arkivsektorn.

För att lyfta frågor som uppkommit under projektets gång som kretsade kring möjligheterna att i stor skala ta emot digitala handlingar och bevara dem för framtiden arrangerade jag ett panelsamtal med namnet *Folk, liv och e-arkiv* vid det kulturpolitiska konventet Folk och Kultur i februari 2018 där representanter från Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek bjöds in tillsammans med representanter från Riksarkivet och Lars Ilshammar, ansvarig för arkivutredning för att diskutera de enskilda arkivens villkor att verka i en digital samtid.[30] Samtalet spelades in och kan ses på följande länk: https://youtu.be/KWX00nKp45E.

Några månader tidigare hade jag också kontaktat Katalin Gere, samverkansansvarig för enskilda arkiv med en fråga om det skulle vara möjligt att hos Riksarkivet arrangera ett seminarium där samma fråga diskuterades. Tanken var att bjuda in experter från de olika arkivutbildningarna i landet och tillsammans med de olika länsarkivarierna föra frågan till bordet. Efter ett möte på Riksarkivet under hösten 2017 enades vi dock om att det nog var ännu bättre att göra en heldagskonferens runt frågan. Katalin Gere tog tag i att föra idén vidare till FSLA (Föreningen Sveriges Länsarkivarier) och förbereda en konferens på temat.

Den 24—25 maj arrangerade Riksarkivets samarbetsråd för enskilda arkiv och FSLA en lunch-till-lunch-konferens om ”e-arkiv för enskilda arkiv” i Stockholm. Syftet var att lyfta upp och belysa frågor som berörde de enskilda arkivinstitutionernas möjligheter att verka i en samtid där föreningars och folkrörelsers verksamhet har förändrats i grunden och allt fler handlingar föds digitalt. Konferensens grundläggande frågeställning var hur enskilda arkivinstitutioner skall kunna bygga en infrastruktur som gör det möjligt att tillvarata de nya former av handlingar som produceras inom dagens föreningsliv.

Till konferensen, som förlagts i anslutning till FA:s och NAF:s hade arrangörerna bjudit in samtliga länsarkivarier, ansvariga för arkivutbildningarna vid Södertörns högskola, Uppsala universitet och Mittuniversitetet, samt andra representanter för olika kommunarkiv och museer. Under trevliga former varvades föredrag med verkstadsseminarier där tonvikten lades på delaktighet och samtal om e-arkivfrågan. Föredragshållare gav exempel och förslag på hur man på olika sätt och på olika arkivinstitutioner arbetat med olika ekonomiska och

[30] *Riksarkivet* - file:///C:/Users/shdlbn17/Downloads/Program%20Folk%20och%20Kultur.pdf 2019-02-27

organisatoriska lösningar och berättade om nya projekt inriktade på att utreda de enskilda arkivinstitutionernas förutsättningar att jobba digitalt.

Örjan Simonsson från Folkrörelsearkivet för Uppsala län pratade om ett av FSLA nyligen påbörjat projekt som syftar till att utreda de enskilda arkivens förutsättningar på en nationell nivå. För Arkiv Sörmlands räkning talade jag om de frågor och lärdomar om bevarandet av webbaserade handlingar som uppstått i samband Arkiv Sörmlands insamling av bloggar och Facebook-flöden. Ulla Eijemar, från Arkiv Gävleborg talade om vårt pågående samarbete runt ett gemensamt e-arkiv mellan Folkrörelsearkivet i Uppsala, Arkiv Gävleborg och Arkiv Sörmland. Från Centrum för näringslivshistoria deltog Andreas Blüme och Per-Ola Karlsson för att ge en utvärdering olika e-arkivlösningar. För en redogörelse för tillståndet inom den offentliga arkivsektorn talade Monika Jansson från Riksarkivet om viktiga kunskaper och erfarenheter rörande bland annat standarder i det digitala bevarandet. Martin Bjersby från Riksarkivet pratade om de möjligheter som e-arkiven ger vid länkning till NAD.

Daniel Bodén håller föredrag om det digitala bevarandets vedermödor, 2018-04-24, Foto: Helena Karlsson

I verkstadsseminarierna diskuterades de olika villkor som råder ute i regionerna och de erfarenheter och möjligheter som finns på länsarkiven. Det visade sig att arkiven kommit olika långt. Medan vissa knappt ägnat en tanke på hur digitala handlingar skulle kunna bevaras så fanns det andra som redan var långt gångna och själv börjat jobba med egna arkivlösningar. Samtalet blottlade på detta vis en klyfta mellan de olika arkiven, över vilken det blev svårt att kommunicera. För den som inte börjat blir det tekniska språket avskräckande, och för de mer avancerade blir de mindre införståddas frågor svåra att förstå och svara på.

Jag ska här inte ägna mer tid åt att diskutera den eventuella språkförbistringen. Istället tänker jag kommentera några av de anledningar som länsarkivarierna angav som betydelsefulla hinder i deras rörelse mot ett digitalt bevarande.

Anledningarna till att vissa knappt börjat nosa på frågan var många. Den vanligaste, och mest återkommande erfarenheten var att många upplevde sig sakna de kompetenser som en breddning mot digitala handlingar kräver. Det digitala bevarandet tarvar nämligen inte bara kunskaper om standarder och format, utan också en allmän läskunnighet inom IT-frågor, som ofta saknas ute på de enskilda arkiven. En annan anledning var att många upplevde sig sakna resurser. I ljuset av en redan ansträngd ekonomisk situation ter sig möjligheten att ovanpå den redan befintliga verksamheten lägga digital insamling, bevarande och utveckling av elektroniska arkivlösningar närmast obefintlig. För att något sådant skall kunna bli realistiskt måste arkiven söka gemensamma lösningar, vilket blir svårt då det bara är ett fåtal som idag ser och förstår behovet av att utveckla sitt digitala bevarande.

Här har vi också kanske en av de mest grundläggande anledningarna till att många länsarkivarier ställde sig avvaktande till att lyfta in e-arkivfrågan i sin verksamhet. Det visade sig nämligen att alla inte var lika övertygade om vikten av att ställa om till digitalt bevarande. Vissa menade helt enkelt att deras medlemmar ute i länen varken hade något behov eller intresse av digitalt bevarande. Om inte de egna medlemmarna visar något intresse för att bevara digitala handlingar finns det inget värde i att som arkivinstitution jobba med e-arkiv, tycktes andemeningen vara. Syftet med den egna arkivinstitutionens verksamhet sågs som direkt avhängigt de egna medlemmarnas efterfrågan.

Frågan om e-arkiv kan därmed inte bara beskrivas som en teknisk eller ekonomisk fråga, utan en allmänt ideologisk principfråga om de enskilda arkivinstitutionens ansvar och hur gränserna för detta ansvar ska dras. Dels mellan arkivinstitutionerna och deras medlemmars omedelbara intressen och dels mellan de olika arkivinstitutionerna, men också i fråga om vilket ansvar de enskilda länsarkiven bör ta gentemot det regionala och nationella kulturarvet som sådant. Sett ur ett kulturarvsperspektiv blir det svårare att sopa det digitalt födda problemet under mattan. Om länsarkiven ser det som sin uppgift att bevara länets eller regionens historia och finner ett egenvärde i detta så blir det digitala bevarandet mer självklart. Men detta är en kostnadsfråga som kommer till uttryck på många olika nivåer.

Det stora problemet i diskussionen om utvecklingen av elektroniska arkiv ligger nämligen inte i frågan om huruvida det behövs eller inte, utan i att den går händelserna i förväg. För att det överhuvudtaget ska finnas något att lägga i det elektroniska arkivet måste

handlingarna på ett eller annat sätt samlas in. Det innebär att medlemmarna måste övertygas om att digitalt bevarande är nödvändigt. Medlemmarna måste instrueras i hur nedladdning och leverans till arkiv kan gå till. Personalen på Arkiven måste alltså ha kompetens som rör informationsarbete, de bör behärska frågor om e-arkivering, inte på den nivå som förs inom de offentliga arkiven utan på en mer grundläggande nivå som svarar mot var de enskilda arkiven befinner sig tekniskt och ekonomiskt och de måste ha en kompetens som kretsar kring den e-arkivlösning som Arkivet valt att satsa på som i sig en kostnadsfråga. Detta leder till slutsatsen att det måste till nya, kreativa lösningar för att komma runt de ekonomiska problem som uppstår när arkiven agerar i ensamhet. Finns det möjlighet att länsarkiven emellan samordna sina resurser i fråga om kompetens, teknologi och ekonomi? Hur kan finansieringen och samordningen av de enskilda länsarkivens rörelse mot e-arkiv kan se ut i en framtid där de inte själva kan stå för dessa kostnader. En lösning måste till. Risken är annars att historien bara kan skrivas av de som vet att arkiven finns, och som av tradition redan skickar sina handlingar till arkivet, eller ännu värre – Att de bara blir samhällets offentliga institutioner som skriver framtidens historia, och att det civila samhället, ur historikerns synvinkel upphör att existera.

Ett första steg

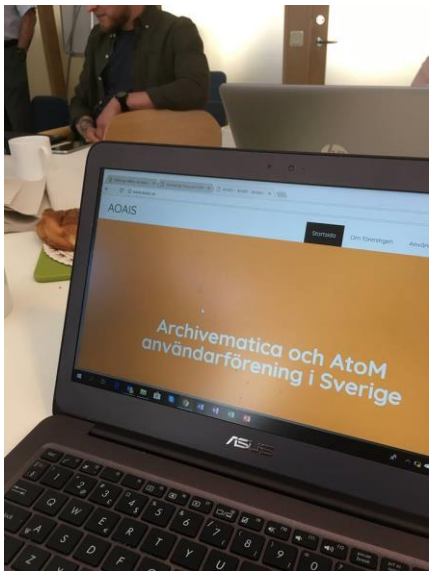

Arkiv Sörmland deltar regelbundet i de träffar som hålls av den nationella användarföreningen för Archivematica och AtoM

Ett första trevande steg för att komma runt problemet med kompetens och omkostnader var för vår del (som sedan länge sett behovet av att regionala arkiv prioriterar främjandet av den digitala framtidens regionala historia före sina medlemmars rådande efterfrågan) att söka efter samarbetspartners i andra arkiv som intresserade sig för samma frågor. Här började vi samarbeta med Arkiv Gävleborg och Folkrörelsearkivet för Uppsala län (TRELÄNSPROJEKTET EE-ARKIVET) för att tillsamman utveckla en gemensam e-arkivlösning (Archivematica och Atom) varigenom vi kan ta emot, långtidslagra och tillgängliggöra digital information i form av dokument, ljud, fotografier, video, sociala medier med mera. Genom ett aktivt utbyte av information samt regelbundna träffar och workshops bygger vi för

närvarande steg för steg upp vår kompetens runt den gemensamma tekniska lösningen. Vi deltar regelbundet i den användarförening som bildats i Sverige för användare av nämnda lösningar, där erfarenheter behov och gemensamma problem regelbundet ventileras. I den gemensamma arkivplattformen har vi i skrivande stund börjat leverera arkivmaterial från de olika arkivinstitutionerna. Arbetet visar sig vara svårt och omständligt och vi möter ideligen barnsjukdomar i det system och de samverkansformer som vi bygger upp. Men arbetet är trots det en saktfärdig rörelse framåt – En nödvändig sådan.

Örjan Simonsson, Folkrörelsearkiven för Uppsala län håller föredrag om den sk OAIS-modellen för att bygga kompetens inom vår gemensamma trepartslösning

Källor och litteratur

Internet

Arkivpedagogen.se http://www.arkivpedagogen.se/vad-ar-arkivpedagogik/ 2018-03-13
Archive.org https://archive.org/about/ 2018-07-11
https://archive.org/web/ 2018-07-11
Archive.is http://archive.is/ 2018-07-11
Bloggportalen.se - https://www.bloggportalen.se/BlogPortal/view/About 2018-04-17
Dagens Media - https://www.dagensmedia.se/medier/dagspress/metro-teknik-laggs-ned-6178025 2018-03-21
Digitala Metoder https://digitalametoder.science/old-webpages.html 2018-07-11
Expressen - https://www.expressen.se/leva-och-bo/nya-heta-jobbet--bli-en-influencer/ 2018-03-12
Instagram - https://www.instagram.com/about/us/ 2018-02-27
Medievärlden - https://www.medievarlden.se/2011/03/metrobloggen-ar-raddad/ 2018-03-21
Metro - https://www.metro.se/artikel/letar-du-efter-metrobloggen-xr 2018-03-21

Riksarkivet - https://riksarkivet.se/medium-och-formatval 2018-07-02
https://riksarkivet.se/Media/pdf-filer/doi-t/RAkonf2014_ArkivE.pdf 2018-07-02
file:///C:/Users/shdlbn17/Downloads/Program%20Folk%20och%20Kultur.pdf 2019-02-27
https://riksarkivet.se/bevara-webbplatser 2018-07-02
Snapchat https://www.snap.com/sv-SE/ 2018-02-27
Tidningen Resumé https://www.resume.se/nyheter/artiklar/2018/02/23/helgintervju-linda-palmgren-united-influencers/ 2018-03-12

Tryckta källor

Iis, *Svenskarna och sociala medier 2016.*
https://www.iis.se/docs/Svenskarna_och_sociala_medier_2016.pdf Besökt 2018-02-22

Levnadsförhållanden, Rapport nr 98, Statistiska centralbyrån 2003, Joachim Vogel Mikael Hjerm Sven-Erik Johansson Föreningslivet i Sverige.
https://www.scb.se/statistik/LE/LE0101/2000I02/LE98SA0301_01.pdf 2018-03-12

Låt fler forma framtiden! Slutbetänkande från Demokratiutredningen, del B, s. 731, SOU: 2016:5.
http://www.regeringen.se/48e909/contentassets/16dfd1fed76e42dd9f40c9229637e44b/lat-fler-forma-framtiden-sou-20165-del-b.pdf

Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011, Skolverket.
https://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FBlob%2Fpdf2705.pdf%3Fk%3D2705 2018-03-21

Medborgerligt engagemang och föreningsstöd, Ett kunskaps- och diskussionsunderlag med fokus på barn och unga (2017), Kulturförvaltningen Stockholms läns landsting.
http://kultur.sll.se/sites/kultur/files/Rapport%20medborgerligt%20engagemang%20samha%CC%88llsto%CC%88d_170620.pdf 2018-03-12

Litteratur

Larsson, G. (2003). Ledaren: Låt närmiljön bli en idrottsmiljö. *Svensk idrott*, 10, 3

Sauter, M. 2017. Instant Recall. How do we remember when apps never forget I: *Real Life*. June 2017

Sjögren, E. och Lundström, C. (2001) *Historia på riktigt! – arkivpedagogik i praktiken*.